YENİ UFUKLAR

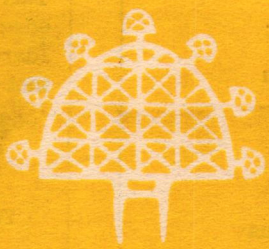

Tabiat Sorunu ... ... Werner Heisenberg
Gülen Düşünceler ... ... Bernard Shaw
Dinsel Högörü ve Ötesi ... ... Tagore - Rolland
Doğanın Yaratılışı ... ... Ovidius
Kişi Soyunun Ortaya Çıkışı ... ... Ovidius
Mutlu Çağlar ... ... Ovidius
Tanrıların Derneği ... ... Ovidius
Sultan Abdülaziz'in Desenleri ... ... Lamus
Sadaka ile Eğitim ... ... Haydar Kazgan
Otağ Günlüğü ... ... İlhan Berk
Eğitimde Amerikanlaşma ... ... M. Başaran
K e n t (Hikâye) ... ... Orhan Duru
Esrik kişiler ... ... Özcan Yalım

CİLT : 11
SAYI : 122

TEMMUZ
1 9 6 2

Yeni Çıktı

ÇAN YAYINLARI'NDA

W. Shakespeare

MACBETH

Çeviren:

S. Eyuboğlu

F. 4 lira

o

Albert Camus

DENEMELER

Düzeltmeler

ve

Eklemelerle

(İkinci baskı)

Çevirenler:

S. Eyuboğlu - V. Günyol

F. 4 lira

YENU: 36

YENİ UFUKLAR

Aylık sanat, düşün dergisi

Kurucusu:

Orhan Burlan

o

Sahibi: Hadiye Tolun, Yazı işlerini fiilen idare eden: Oğuz Arıkanlı. İdare yeri: Boyacı Ahmet Sok. Nuribey Han, oda 4-02 Çemberlitaş İstanbul

o

Yazışma ve Havale adresi:

P.K. 1034

Galata — İstanbul

o

Abone:

o

Yıllık ..... 12 TL.

Altı aylık ..... 6 TL.

Bu sayıyı hazırlıyan:

Vedat Günyol

o

Basıldığı yer:

Kutulmuş Matbaası

İstanbul

Yıl: 1962 YENİ Sayı: 122

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜN DERGİSİ
Kurucusu:
ORHAN BURİAN

tabiat sorunu

Werner Heisenberg

TABİAT KARŞISINDA BİLGİN'İN TUTUMUNDA DEĞİŞİKLİK

Bugünkü tabiat bilimlerinin tarihsel kaynaklarına kadar dönmekle işe başlıyalım. Bu bilim, XVII. yüzyılda, Kepler, Galileo, Newton tarafından kurulduğu zaman, hâlâ ortaçağdan kalma tabiat görüşü ayakta duruyordu: Buna göre, tabiatı her şeyden önce Tanrı yaratmıştır. Tabiat Tanrının eseri sayılıyordu. Tanrı dışında madde dünyasını ele almak, o çağ insanlarına anlamsız geliyordu. Bu çağın bir belgesi olarak size Kepler'in **Evrendeki uyum** adlı kitabının son cildindeki şu sözleri yazmak istiyorum: «Sana şükürler olsun Tanrım, bana eserinin güzelliğini gösterdin. Ne mutlu bana ki elinden çıkan eserleri gördüm. İçime doğarak yazdığım eseri bitirdim; bana verdiğin yetilerden faydalandım. Eserlerinin yüceliğini insanlara gösterdim: Sınırlı aklımın onları kavrıyabildiği ölçüde, bu eserde yüceliğinin tanıtlarını bulacaklardır insanlar.»

Ama, yirmi otuz yıl sonra, insanın tabiata karşı tutumu baştan başa değişti. Bilgin, tabiat olaylarının ayrıntılarını kavrıyabildiği ölçüde, Galileo'nun yapmaya başladığı gibi, bütünden, tabiatın bazı olaylarını çıkarabileceğini ve

onları matematik bir anlatıma sokabileceğini, dolayısıyla da, «açıklıyabileceğini» anlıyordu. Ne var ki böylece, doğmakta olan tabiat bilimine büyük bir görev düştüğünü de biliyordu. Newton'a göre evren Tanrının tüm olarak düşünülebilen bir eseri değildi sadece. Tabiata karşı tutumu şu ünlü sözde daha iyi gösteriyor kendini: Newton, önünde gerçeğin uçsuz bucaksız okyanusu bütün gizleriyle alabildiğine uzanırken; deniz kıyısında oynayan ve arada sırada, daha cilâlı bir çakıl taşı, her zamankinden daha güzel bir deniz kabuğu bulunca sevinçten deliye dönen bir çocuğa benzetirmiş kendini. O çağda Hıristiyan düşüncesinin gelişmesi, bilgin'in tabiat karşısındaki tutum değişikliğini açıklıyabilir: Tanrı gökte öylesine yükseklerde, dünyadan öylesine uzaklarda sanılıyordu ki, dünyayı Tanrıdan ayrı düşünmek bir anlam kazanıyordu. Bu ölçüde, bugünkü tabiat bilimleri bakımından, Hıristiyanlığa özgü bir çeşit dinsizlikten bile söz edilebilir: Bunun bir yankısını Kamlah'da bulabiliriz. Bu, başka kültürlerde buna benzer hiç bir gelişme olmayışının nedenini anlamamıza yardım eder. Belki bunun için bu çağda, tabiatın dinsel temadan bağımsız olarak, bir sanat konusu olması raslantı değildir. Tabiatı yalnız Tanrı dışında değil, insanın dışında da düşünmek ve böylece «nesnel» bir tabiat anlatımına ya da açıklanmasına yol açmak, tabiat bilimleri bakımından bu eğilimi karşılar. Bununla beraber, şunu da belirtmek gerekir ki, Newton için de, deniz kabuğunun önemi vardı; çünkü, bu kabuk büyük gerçek okyanusundan çıkıyordu. Bu kabuğu gözlemlemek bir amaç değildir: Onu uzun uzun incelemek, ancak bütünün tutarlığıyla bir anlam kazanabilir.

Sonradan Newton'un matematik yöntemi, tabiatın gittikçe daha geniş alanlarında başarıyla kullanıldı. Bir takım deneyler yoluyla, tabiat olaylarının bazı ayrıntılarını ortaya çıkarmaya, onları nesnel olarak gözlemlemeğe ve yasalara göre anlamaya çalışanlar oldu. Bütün evrende her zaman geçerli olan «yasalar»a ulaşmak için, ilintiler matematikle dile getirilmeğe çalışıldı. Sonunda, teknik amaçlar için tabiat güçlerini kullanmak mümkün oldu. XVIII. yüzyılda mekanikteki büyük gelişmeler bu ilk atılışların gücünü gösterir.

TABİAT DEYİMİNİN ANLAM DEĞİŞTİRMESİ

Başarıya ulaşabildiği ölçüde, böyle bir bilim, ancak tabiat bilimleriyle birlikte gelişen bir teknik kanalıyla günlük deneylerin ötesinde, tabiatın uzak alanlarına kadar da yayılabiliyordu. Newton, bir taşın düşmesini yöneten mekanik yasaların, Ay'ın dünya etrafındaki dönüşünü de tayin ettiğini ve dolayısıyla bunların kozmik boyutlara uygulanabileceğini anlamakla kesin bir adım atmıştı. Sonraları bilim, tabiatın bu uzak bölgelerine başarıyla girdi; bu bölgeler üzerinde ancak tekniğe dönerek yani, az çok karmaşık araçlarla bir şeyler öğrenebiliyoruz. Geliştirilmiş teleskoplar, astronomiye, git gide daha geniş uzaylara elatma olanağını vermişlerdir. Kimyasal reaksiyonlarda maddenin durumunu gözlemliyerek, kimya bilimi olayları atom basamağında kavramayı denedi. Endüksiyon bobini ve Volta pili ile yapılan deneyler, elektrik olaylarının, ogüne kadar günlük hayatta bilinmiyen yanları üzerinde ilk defa bir görüş sağladı. Tabiat, bilimler için bir araştırma konusu oldukça, «tabiat» deyiminin anlamı değişti: Bilim ve teknikle varılan deney alanlarının hepsinin birden adı oldu; bu alanların, araçsız deney için, «tabiat» gibi sayılıp sayılmamasına bakılmadı. Tabiatı «anlatma» deyimi de, göze batan, yaşıyan ilk tasarlama anlamını gittikçe yitirdi onunla birlikte. Git gide tabiatın matematik anlatımı halini aldı, yani tabiatta var olan yasalar ya da ilişkiler üzerindeki bilgilerin en kesini, en yoğunu, aynı zamanda en katıksızı oldu.

Tabiat anlayışındaki bu gelişmeye, bilimin ilk amaçlarının dayandığı ilkeden vaz geçme anlamı vermek henüz gereksizdir. Çünkü, alan genişlemiş deneylerin temel kavramları doğal deney kavramlarında duraklıyordu. XVIII. yüzyılda, tabiat, uzay ve zaman içinde yasalara uygun olarak akıp gidiyor gibiydi. Bu akışı anlatırken, pratikte değilse bile prensip olarak insanı ve insanın işe karışmasını hesaba katmıyabiliriz. Kütlesinde (masse) bozulmaz bir takım güçlerin etkisiyle hareket edebilen tabiat olaylarının (fenomen) biçim değişmesi içinde, bozulmaz öğe olarak, madde ele alınıyordu. Antik çağdan alınan atom varsayımı

sayesinde, XVIII. yüzyıldan bu yana başarıyla düzenlenen ve yorumlanan kimyasal deneyler, atomların, Antikçağ tabiat felsefesinde olduğu gibi, asıl var-olan (étant) olarak, maddenin bozulmaz öğeleri gibi görülmesini kolayca kavranır kılmıştır. Demokritos felsefesinde olduğu gibi, maddenin duyulur nitelikleri birer görüntü (apparence) sayılıyordu; koku ya da renk, ısı ya da sertlik, tam anlamıyla maddenin birer özelliği değildiler; ama, duyularımız arasındaki karşılıklı etkilerden doğmaktaydılar. Bunları, atomların hareketleri, durumları ve bu durumların duyularımız üzerindeki etkisiyle açıklamak gerekiyordu. Böylece, XIX. yüzyılın maddeciliğine göre, basit bir evren görüşü doğdu: Atomlar, birer değişmez varlık olduklarına göre, süre ve uzayda devinirler, karşılıklı durumları ve devinimleriyle de duyusal evrenimizin çeşitli olgularını doğururlar.

MADDECİ ANLAYIŞ BUHRANI

Geçen yüzyılın ortasında, evren görüşümüz, elektrik biliminin gelişmesiyle ilk defa olarak sarsıldı. Ama henüz bu o kadar tehlikeli bir sarsılma değildi. Bu bilim için asıl gerçek madde değil, elektrik alanıydı. Güçleri taşıyan bir töz (substance) olmaksızın elektrik alanları arasındaki karşılıklı bir etki, atom fiziğine göre gerçeğin maddesel tasarımından daha güç anlaşılıyordu; Dünyanın başka alanlarda çok açık seçik imgesine, apaçık olmıyan, soyut bir öğe girdi. Bunun içindir ki, elektrik gerilimi olmak bakımından bu elektrik alanlarını taşımaları gereken maddesi **ether** kavramıyla, maddeci felsefeye özgü daha basit bir madde anlayışına dönmek istendiyse de bir sonuç elde edilemedi. Bununla beraber, alanlarındaki değişmenin, uzay ve zaman içinde geçen birer süreç sayılabileceğini, bunların nesnel olarak yani, nasıl gözlemlendiklerine bakmaksızın açıklanabileceğini, ve böylece, uzay ve zaman içinde yasalara göre kabul edilegelen akışın ideal imgesini karşıladığını düşünerek avunabiliyordu insan. Ayrıca, yalnız atomlarla olan etkileşmelerinde gözlenebilen elektrik alanlarını, atomların doğurduğunu kabul edebiliyor ve onları, bir bakıma, atomların hareketlerini açıklamada kullanabiliyorlardı. Bu ölçüde, atomlar, eninde sonunda asıl var-olan (étant) olarak

kalmaktaydı. Aralarındaki boşlukda, elektrik alanları ve geometrik dayanak olarak bir çeşit gerçek vardı.

Böyle bir evren tasarımı için, geçen yüzyılın sonlarına doğru radyoaktivitenin bulunmasıyla birlikte, kimyasal atomların artık, maddenin bölünmez son öğeleri olmaktan çıkması pek o kadar önemli değildi. Atomun, bugün proton, nötron ve elektron dediğimiz üç ana öğeden meydana geldiği kabul ediliyordu daha çok. Bu buluş, pratik sonuçlarıyla öğelerin biçim değiştirmesine ve atom tekniğine yol açtı; bundan ötürü de büyük bir önem kazandı. Ama bugün, protonları, nötronları ve elektronları maddenin öğesel parçacıkları saymamızla, bunları asıl var-olan diye kabul etmemizle, ana sorunda hiç bir şey değişmiş olmuyor. Maddeci evren görüşü için önemli olan, bu en küçük öğesel parçacıkları son nesnel gerçek olarak tanıma olanağıdır. XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başlangıcındaki sağlam evren görüşü bu temellere dayanmış ve sadeliği dolayısıyla uzun yıllar, inandırıcı gücünü elden bırakmamıştır.

Çağımızda, atom fiziğinin temellerinde büyük değişiklikler oldu: Bu değişiklikler, antik atomcu felsefenin gerçekçi görüşünden bizi uzaklaştırdı. Öğesel parçacıkların nesnel gerçeği göstereceği sanılıyordu: Bu, gerçek olguların çok kaba sadeleştirilmesiydi ve yerini daha soyut görüşlere bırakacaktı. Çünkü, eğer bu öğesel parçacıkların özünü tasarlamak istersek fiziksel oluşmaların varlığı ilkesini bir yana atamayız artık. Çünkü, bu ilke bize bu öğesel varlıkları açıklamaktadır. Günlük hayatımızda bizi çevreliyen nesneleri gözlemlediğimiz zaman, bunu mümkün kılan fizik oluşmanın rolü ikinci plâna düşer artık. Ne var ki, her gözlemleme süreci, maddenin öğesel parçacıklarında büyük düzensizliklere yol açar. Artık, gözlemleme süreci hesaba katılmaksızın, parçacığın davranışından söz edilemez. Bunun sonucu olarak, quanta kuramında matematik kalıba döktüğümüz tabiat yasaları artık asıl öğesel parçacıklarla değil, onun üstüne bildiklerimizle ilgilidir. Bu parçacıkların uzay ve zamanda «kendiliklerinden» var olup olmadıkları sorunu, bu biçimde ortaya atılamaz artık. Gerçekte, parçacık ile herhangi başka bir fizik sistemin (örneğin ölçü araçlarının) karşılıklı etkileri altında parçacığın davranışını öğrenmek

istersek olayların akıp gidişinden söz edebiliriz ancak. O halde, öğesel parçacıkların nesnel gerçekliği görüşü, karanlık ya da iyi anlaşılmamış yeni bir gerçek görüşünün sisleri arasında değil, artık öğesel parçacığın davranışından çok onun üstüne bildiklerimizi temsil eden bir matematiğin saydam aydınlığında erimiş oluyor. Atomcu görüşü tutanlar şunu kabul etmek zorunda kalmışlardır ki, bilimler, artık insanla tabiat arasındaki sonsuz diyaloğlar zincirinin bir halkasıdır ve amacını kendinde bulan bir tabiattan söz açamıyacaktır artık.

Tabiat bilimleri önceden insanın varlığını kabul edegelmektedirler, ve Bohr'ın dediği gibi, biz insanların hayat oyununda seyirci değil, birer oyuncu olduğumuzu hesaba katmamız gerekmektedir.

Çevirenler

V. Günyol - O. Duru

B E T E B E

MOZAİKLERİ
ŞEHİRLERİMİZİN
EVLERİMİZİN
ŞENLİĞİDİR.

Satış Mağazası : 22 21 11
Büro : 44 10 17
Fabrika : 21 18 41

gülen düşünceler

Bernard Shaw

Çirkin ve mutsuz bir dünyada en zengin adam bile ancak çirkinlik ve mutsuzluk satın alabilir.

o

Vatanseverlik, içinde doğduğumuz ülkenin, diğer bütün ülkelerden üstün olduğunu sanmaktır.

o

Arslandan niçin korkuyoruz? Onun ne ülküsü, ne dini, ne siyasi inancı, ne terbiyesi, ne de diploması var.

o

İnsanların çoğu yılda iki, üç kere düşünür. Ben haftada iki, üç kere düşünerek milletlerarası üne ulaştım.

o

Biri bilmediği bir şeyi, zekâsı gelişmemiş başka birine öğretmeye çalışır ve sonunda da öğrendi diye ona diploma verirse, ikincisi eğitim görmüş bir centilmen olur.

o

Akılsızların beyni, felsefeyi budalalık, bilimi hurafe, sanatı gösteriş haline getirir. İşte ünüversitelerimizdeki eğitim de böyle.

o

Günümüzün eğitimine, sporuna, kanunlarına inanıyorsanız ve malınız mülkünüz de varsa, kusursuz bir centilmen sayılabilirsiniz o zaman.

o

Orta dürüslükte bir adam, kendine orta derecede bağlı karısıyla, orta halli bir evde oturup, orta bir içkici olursa, biz ona orta tabakadan diyoruz.

o

İngilizler prensip uğruna herşeyi yaparlar : vatanseverlik prensibi yüzünden sizinle savaşır, ticaret pirensibi yüzünden sizden aşırır, egemenlik pirensibi yüzünden sizi köleleştirirler.

o

İngiliz sosyetesinde iki çeşit insan vardır : ata binme meraklıları ve sinir hastaları.

o

Otomobil alacak kadar parası olan bir İngilizin siyasetle uğraştığını görmedim şimdiye kadar.

o

Zencilere zorla çizmelerini boyatıp, sonra da onların akılca geri olduğunu ve boyacılıktan başka bir işe yaramayacaklarını söyleyen gururlu Amerikalılara gülüyoruz da, yaratmanın bütün yükünü dişilere yüklediğimiz halde kibar, kendini bilen bir kadının beyendiği erkeğe yaklaşmak için ilk adımı atamıyacağını savunuyoruz. Bu konuda erkeklerin ikiyüzlülüğüne diyecek yok... O korkunç doğum ânı gelip çatınca, insanüstü bir güç ve sabır gösteren ana yanında, baba, küçücük bir cüce kalır. Hattâ ortalıkta dolaşıp, işe engel olmasın diye, sözde olayı içerek kutlaması için kapı dışarı edilir. Ama tehlike atlatılınca, bu sefer erkek birdenbire kahraman kesilir, öcünü almak için "kadınların dünyasından" küçümseyerek bahseder. Sanki, yemek yapmak ya da çocuk bakmak, şehirdeki büro işinden daha az önemliymiş gibi...

o

Politik duygumuzu geliştirmezsek eğer, eski sistemlerin başarısızlığı yüzünden kabul etmek zorunda kaldığımız Demokrasi bizi yıkacak. Akıllı bir despot bulmak güç diye Despotizmi tutmazken, bütün seçmelerin aklı yerinde kimseler olmasını gerektiren Demokrasiyi nasıl yürütürüz ? Demokraside seçmen, siyaset tenkitçisidir gerçekte; yönetme isteğini ya da yeteneğini kendinde görmediği için adaylığını koymaz sadece. Ama başkalarındaki değerleri ve yetenekleri

hemen sezer ve anlar, becerikli, iyiliksever milletvekillerini kullanarak, yine kendi kendini yönetir.

o

Yaratıklar arasında gerçekten korktuğum yegâne hayvan insandır.

o

Okumuş adam, okuyarak vakit öldüren işsiz güçsüz bir kimsedir. Onun yalan yalnış bilgisine dikkat edin. Böylesi, cahilden de zararlıdır.

o

Nefesli çalgılar zaralıdır insanlara, çünkü çalgıcıların hayatını uzatırlar.

o

İyi yetişmiş çocuklar, ana babalarını olduğu gibi görenlerdir. İki yüzlülük, çocuk yetiştirenlerin birinci görevi değildir.

o

Cezaevleri olduktan sonra, içinde kimlerin bulunduğu önemli değildir.

o

İktisat, hayatın tadını çıkarmayan imkân verme sanatıdır... İktisadı sevenler, erdemli olurlar.

o

Yapabilenler yaparlar; yapamayanlar, yapmayı öğretirler.

o

Tanrısı gökte olanlardan kendinizi sakının.

o

Çev.: Şakir Eczacıbaşı

dinsel hoşgörü ve ötesi

TAGORE

CENEVRE uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynıyabilecek mi dersiniz ?

ROLLAND

Oynıyabilir ama bu, büyük ölçüde bir takım etkenlere bağlı. Bu etkenler üzerindeyse Cenevre'nin hiç bir kontrolü yok.

TAGORE

Milletler Birliği burada etkide bulunan çeşitli güçlerden sadece birisi gibi geliyor bana. Bugünkü durumda, uluslararası ilişkileri düzenliyecek en iyi bir kurumdur. Politika dünyasına en büyük dengeyi getirecek bir güc haline gelebilir de gelmiyebilir de. Ben kendim, burada çalışan çeşitli ulusal guruplara, toplumlara, tek tek insanlara çok güveniyorum, ve geleceğin politikasına biçim verecek uluslararası çalışmaların gerçek merkezini kurmalarını istiyor gönlüm.

ROLLAND

Doğudan bir mesaj bekliyen çok kimse var, hem de pek çok. Onlara göre, Hindistan, çağımızda dünyaya bu mesajı verebilecek memlekettir.

TAGORE

XIX. yüzyılın ilk uluslararası düşünürünü Hindistanın yetiştirmiş olması oldukça önemli bir şeydir. Raja Ram Mohur Roy'm dan söz etmek istiyorum. Ram Mohur Roy gerçeğe tutkun bir insandı. Koyu Brehmen bir aileden geliyordu ama, kör inaçlarla ve şekilcilikle bağlarını koparmıştı. Budizmi öğrenmek istemiş, Tibet'e gitmiş,

İbranice, Yunanca, Arapça, İngilizce ve Frasızca öğrenmiş, avrupanın gezmedik yerini bırakmamış, Bristol'de ölmüştü. Din gerçeği onca, dar mezhep kalıplarına sarılı bir kilise gerçeği değildi. Bu gerçeği, bir öğreti olarak aşılmaya meslekleri bakımından hakkı olanlar tarafından mezhep dışındaki insanlara zorla benimsettirilmesini de istemiyordu. Ona göre bütün insanlar birbirine ruhsel bir bağla bağlıdır ve dinin amacı da, insan ilişkilerinde, çaba ve başarılarında bu temel birliğe ulaşmaktır.

ROLLAND

Hindisdandaki dinsel hoşgörüye çok zaman hayran kalmışımdır. Batıda buna pek raslanmaz. Sizin dininizin kozmik yapısı ve uygarlığınızın katışık niteliği buna meydan veriyor. Hindistanda her çeşit dinsel inanç ve davranış yan yana yaşayıp gelişebilmiştir.

TAGORE

Belki bu, aynı zamanda bizim güçsüzlüğümüze yol açmıştır : Bütün dinsel ve kör inanç şekillerinin Hindistan'da alabildiğine serpilip gelişmesi ayrılık gözetmiyen bir hoşgürü kaygusundan geliyor. Buysa, dinsel inancımızın gerçek temelini kavramamıza engel oluyor. Örneğin, bizim dinimizde hayvan kurban etme diye bir şey yoktur, ama yine de çoğu kimseler bunu bir gelenek haline koymuştur. Bu türlü dinsel sapınçlara her mamlekette raslanabilir. Bugün Hindistan'da bizim için en önemli şey, bu sapınçları ortadan kaldırmak ve gerçek mânevi mirasımız olan daha geniş inaçları kökleştirtmektir.

ROLLAND

Hiristiyanların kutsal kitaplarında da bu kurban teması ağır basar. İlk bölümleri alın : Tanrı Habil'den yana çıktı, çünkü o bir kuzu kurban etmişti.

TAGORE

Ben Eski Kutsal Kitabın Tanrısını bir türlü sevemedim. Eli sopalı bir Tanrı o.

ROLLAND

Ama Yeni Kitapta bile aynı motife raslıyoruz. İsa, Tanrının insanlık uğrunda kurban ettiği bir kuzudur. Bunun üzerinde yersiz olarak durulmuştur ve bu tutum da geniş anlamda dinsel değildir.

TAGORE

Bizse hep «geniş anlam» üzerinde durmalıyız. Doğruluk, kötülüğün tâ kendisine karşı hoşgörür olamaz. Gün ışığı gibidir o, kötülük tohumlarının yaşamasına meydan vermez. Doğrusunu isterseniz bugün Hindistan'ın dinsel hayatında eksik olan sâğlâm bir hoşgörmezliktir. Yaratıcı bir din ister bunu. Bugün bir Tanrıtanımazlık akımı bile Hindistan'a iyilik getirebilir. Çünkü, benim memleketim Tanrıtanımazlığı sürekli bir inanç olarak benimsiyemez. Bu akım, ormanda büyük ağaçların altında yetişen bitkileri söküp atar ve ulu ağaçlar oldukları gibi kalırlar. Bugün batıdan gelecek bir dizginlik bile Hindistan halkının büyük bir bölüğü için yararlı olabilir.

ROLLAND

Bana kalırsa bilimsel akıncılık Hindistan'ın sornunu çözümlemeye yarayabilir.

TAGORE

Hindistan'ın belli bir düşünceye uzun boylu saplanıp kalamıyacağını biliyorum.Bunun ardından bir denge gelir muhakkak. İşte onun için, geçici olarak bir yöne kaymak mânevi hayatta tam bir dengeye varmamıza yardım edebilir. Önce bilim bizim yardımımıza gelmeli, sonra da biz onu insanlaştırmalıyız.

ROLLAND

Bilim, bugünkü dünyada en uluslararası bir öğedir. İnsanlar bilimsel araştırmada işbirliğine giriyorlar... Gel gör ki bugün politikacıların eli altında zehirli gazlar var. Bilim adamlarının, insan düşünce ve kültürünün ilerlemesinde en ufak bir çıkarı olmıyan bir takım savaş güclerinin

buyruğunda olmaları ne acıdır... Bugün önemli olan, ulusların birbirlerine düşmanlığı kadar bir ulusun içindeki sınıfların birbirleriyle çatışmasıdır da. Ama böyle olması, saldırgan milliyetçilik ve savaşçılık belâsını ne haklı göstermek ne de küçümsemek için bir sebeptir. Biraz da daha günlük, daha hoş bir konuya geçelim. Duyduğuma göre, birden resme kaptırmışsınız kendiniz.

TAGORE

Doğrusunu isterseniz, bu beklenmedik şey gerçekten oldu. Önce yaptığtm resimleri pek cittiye almadım, ama şimdi bakıyorum, yurttaşlarınız, onlarda benim hiç ummadığım şeyler görüyorlar. Resim yapmaya neden kalkıştım, bilmiyorum.

ROLLAND

İçinizin derinlerindeki düşler dile gelmek istiyorlar. Hem düşlerinizi ille de şiirle anlatacak değilsiniz ya.

TAGORE

Kelimeler çok bilinçli, çizgilerse öyle değil. Düşüncelerin biçimleri, rekleri var. Resim sanatı onları ortaya koyuyor. Resim bir hastalık haline geldi bende. Sabahım şarkılar ve şiirlerle başladı, ömrümün akşamındaysa kafam biçimler ve reklerle doldu.

Çev.: V. Günyol

Orhan Duru

DENGE

UZMANI

Hikâyeler

Düşün Yayınevi, 1962, F. 3 lira
Nuruosmaniye, Gazi Sinan paşa sokak, 12, İstanbul.

DOĞANIN YARATILIŞI

Anlatmak istiyorum değişen nesnelerin
Yeni yeni biçimler almasını
Sizin işinizdir bunlar
Yardım edin bana başlağım işte ey Tanrılar.
Ulaştırın bu türkümü
Doğanın başlangıcından günümüze değin.
Denizden, karadan
Bütün bunları kuşatan
Gök yüzü var olmadan
Tek görünümlüymüş doğa evren içinde
Chaos denirdi ona
Biçimsiz, düzensiz, ağır bir yığın
Yerinden oynamaz.
Karmakarışıktı bunun içinde
Neslelerin birbirine karşıt öğeleri.
Işık vermiyordu yer-yüzüne Titan
Doğuşu da, batışı da görülmüyordu Phoebe'nin
Yeniden yeniden.
Yüzmüyordu göklerin enginliğinde
Dengesini koruyup yer-yuvarlağı
Daha uzatmadan karaların kıyıları boyunca
Kocaman kollarını Amphitrite.
Su da, soluk da vardı toprağın olduğu yerde
Yum yumuşaktı toprak
Su akıcılıktan yoksundu gök ışıktan
Koruyamıyordu biçimini bir nesne bile
Çatışıyordu biri ötekiyle
Savaşırken soğukla sıcak
Islakla kuru katıyla yumuşak
Ağırlıkla yeğneklik birtek özde.
Bir Tanrı çıkmış sınır koymuş öğelere
Gelişen doğaya.
Göğü yerden ayırmış toprağı sudan
Yer vermiş ayrı ayrı kuru soluğa

Pırıl pırıl göğe
Birer birer ayırdıktan sonra öğeleri
Karmaşık yığından
Uzlaştırmış, bağdaştırmış onları
Yer göstermiş tümüne teker teker.
Sıçramış gök kubbenin ağırlıksız
Ateşimsi nesneleri
Yer etmiş en yükseklerde kendine
Yaklaşmış ona yapısı gereğince yeğnik hava.
Bunlardan daha yoğun olan toprak
Sürüklemiş ağır öğeleri
Oturmuş kendi ağır basıncı ile.
Çevirmiş dört yandan yer-yuvarlağını
Bir kuşak gibi en çok yeri kaplayan su
Bölmüş, düzenlemiş bu yığını
Tanrılardan biri.
İlkin toprağa vermiş kocaman
Yuvarlak biçimi bütün yönlerinde
Bir eşitlik olsun diye yüzeyinin..
Essin, gönüllerince kudursun yeller,
Gelsin kuşak kuşak karaları çeviren
Deniz kıyılarında dursun..
Böyle buyurmuş Tanrılardan biri
Kaynaklar, engin sular, göller eklemiş bunlara
Eğilim vermiş ırmaklara
Kıvrım kıvrım oylumlar arasında.
İşte bunlar türlü türlü yörelerde
Bir yandan topraklarca yutulur,
Bir yandan ulaşır denizlere
Karışır özgür mü özgür sulara
Yayılır ovalara
Çarpar uçsuz bucaksız kıyılara.
Ovalar genişlesin, oylumlar alçalsın
Donansın yapraklarla ormanlar
Yükselsin dorukları taşlı sivri dağlar...
Böyle buyurmuş Tanrılar...

KİŞİ SOYUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

O gün belirlenince bütün neslelerin

Varlık sınırları
Başlamış yıllar yılı bu biçimsiz yığında
Saklı kalan yıldızlar
Gök yüzünü baştanbaşa ışıklarla doldurmaya..
Bir tek bölge bile yoksun kalmasın diye
Kendisine öz yaratıklardan
Bir yandan tanrılar kaplamış göğü
Bir yandan yıldızlar.
Parlata durmuş pullarını balıklar
Kendilerine ayrılan
Islak, ışıl ışıl dalgalar arasından..
Yabanlar almış yer yüzünü
Gökleri kuşlar.
Daha yokken ortalıkta bunlardan soylu
Üstün kavrayışlı yetiler taşıyan
Buyruk salanlar
İşte böyle doğmuştur sonradan insan:
Nesneleri yaratan
Evrenin düzenini kuran
Doğanın en yetkin yaradanı
Varlığın özünden yaratmış yaratmışsa insanı.
Ya da Japeto'nun oğlu
Aether'in en yükseklerinden yeni ayrılan
Dünyanın eskiden yapısında kalan özleri
Yıkamış bir ırmağın sularında
Islatmış, yuğurmuş
Vermiş ona tanrılık biçimi..
Yere doğru eğilmişken öteki canlılar
Dim dik durdurmuş kişiyi
Kaldır alnını yıldızlara, demiş, Tanrılar.
Değişmiş biçimsiz, düzensiz özdek
Girmiş o güne dek bilinmeyen insan kılığına..

MUTLU ÇAĞLAR

İlkin altun çağ çıkmış ortaya
Ne acı çekme varmış, ne öç alma, ne de yasalar
Doğrulukla, bağlılıkla kendiliğinden
Yürütürmüş işlerini insanlar.

Bulunmuyordu korkudan, cezadan bir iz
Okunmuyordu tunç üzerine kazılmış korkutan
Sözler de.
Titremezdi zavallı halk korkudan
Yargıçların önünde
Yaşar giderdi onların yardımına baş vurmadan..
Daha kesilmemişti dağlardan çamlar
İndirilmemişti pırıl pırıl sulara
Yabancı ülkeleri ögrmek için.
Bilmiyordu ölümlüler
Yaşadıkları kıyılardan başkasını
İller çevrilmemişti derin hendeklerle
Yokmuş kılıçlar, tulgalar
Dayanmaksızın ordulara güvenlik içinde
Gönlünce yaşıyordu uluslar.
Güçlük çıkarmadan, el sürülmeden,
Yarılıp eşilmeden sapan demiriyle
Toprak veriyordu bütün ürünlerini
Kendiliğinden.
Sevinç-kıvanç içindeydi yaratıklar
Yer yorulmadan azık verdiğinden.
Toplarlardı koca yemişleri, dağ çileklerini,
Kalın dallarda asılan dutları, kızılcıkları.
Palamutlar dökülürdü kocaman Jupiter ağaçlarından..
Önsüz-sonsuz bir bahardı
Okşardı Zephiros'un sessiz sessiz esen
Tatlı, ılık soluklu yelleri
Yeni açmış tohumsuz çiçekleri.
Ürünler saçardı ekilmemiş toprak,
Ağır başaklarla ağırıyordu sürülmemiş tarlalar.
İrmaklar akıyordu kıvrım kıvrım
Sütten, tatlı tanrılık besinlerden ırmaklar
Damlıyordu altın sarısı ballar
Süresiz yeşil kalan ağaçlardan süzülüyordu.
Atılınca karanlık Tartarus'a Saturnus
Girmiş Jüpiter'in buyruğuna evren,
Başlamış altından düşük
Keskin parıltılı tunçtan değerli
Gümüşün çağı.

Azaltmış eski baharın süresini Jupiter,
Kış, yaz demiş, durmadan süresi değişen güz
Bahar demiş, ayırmış bir yılı dörde
Dapdaracık sınırlar içinde.
İlkin o günler başlamış kuru hava
Tutuşmaya yakıcı sıcaklıklarla,
Esen yellerle katılaşan buzlar sarkmaya.
İlkin o günler sığınmışlar evlere,
Oyuklar, kalın, sık dallardan, kabuklardan
Kurulmuş çatılar ev olmuş ölümlülere.
İlkin o günler atılmış derin evleklere
Ceres'in tohumları,
İnlemiş genç öküzler boyunduruk altında.
Bu çağların ardından üçüncü olan
Tunç çağı gelip çatmış sonradan.
Bir taşkın azgınlık gelmiş insanlara
Sarılmışlar korkunç pusatlara,
Gene de kıyılmıyordu canlara.
Katı demir çağıdır en sonuncusu.
İlkin bu en kötü çağda başlamış
Bütün cana kıymalar, kesip doğramalar.
Kalkmış ortadan utanmak, sıkılmak,
Doğruluk, bağlılık,
Almış onların yerini kandırmalar, aldatmalar,
Kıskançlıklar, baskılar,
Bir de zenginlik tutkusu.
Yelken açmış gemiciler o güne değin
Pek de bilmedikleri esen yellere.
Yıllar yılı yüksek dağlarda duran ağaçlar
Gemi yapılmış,
Göğüs germiş bilinmeyen dalgalara.
Ortakken o güne değin güneşin ışığı, hava,
Sınır koymuş, uzun çıt çekmiş
Güveni kaçan tarımcılar tarlalara.
Yetinmediler verimli toprağın sunduğu
Ekinlerle yalnız.
Eştiler yeri derinden derine,
Çıkarılınca Styx'in topraklarında
Gömülenler yüze

Doğmuş bütün kötülükler, girmiş kişiler birbirine.
İşte o gün çıkmış ortaya yıkım veren demir,
Demirden daha çok yıkım getiren altun,
İkisi arasında savaşlar, boğuşmalar,
O gün başlamış kanlı ellerde
Çatırdayan pusatlarla vuruşmalar..
Konuk konuktan korkuyordu kaynata damattan,
Pek az görülürdü anlaşma
Kardeşler arasında.
Karı kocanın ölümüne çalışırdı, koca kadının,
Öldürücü ağular yapardı
Taş yürekli üvey analar,
Dört gözle beklerdi oğul babanın öleceği günü.
Acımak yok olmuş, kalkmış ortadan erdem,
Bırakıp gitmiş Tanrıların el çektiği
Yer yüzünü en sonunda gökçe kız Astraea'da.
Artık güven kalmamıştı yerin üstündeki gökte de,
Geçirmek istemiş Gigantlar ellerine
Gök yüzünün yönetimini,
Dağlar üstüne dağlar yığmışlar
Yıldızlara ulaşmaya kalkmışlar.
İşte o gün ezmiş Olimpos'u yıldırımlarla
Bütün tanrıların en güçlüsü
Devirmiş Ossa'nın üstünde yükselen
Pelion dağını birden.
Yığılmış bu korkunç savaşçıların ölüleri
Gömülmüş kendi elleriyle
Emmiş kanlarını doyasıya toprak bunların
Islanmış, daha sıcakken bu kan
Yeni bir tür yaratmış ondan,
Saklasın diye soyunun belirtilerini
Vermiş ona insan biçimini.
Saymamış, boş vermiş Tanrılara bu kuşak,
Kudurmuşca kıymış, doğramış, azmış;
Kandan yaratıldığı bundan anlaşılırmış...

TANRILARIN DERNEĞİ

Görmüş baba Saturnus'un oğlu

Oturduğu yüksek tepeden bütün bunları
Üzülmüş.
Yayılmamıştı daha bu olup bitenler.
Düşünmüş şu korkunç Lycania şölenini'de
Kaplamış ruhunu Jupiter'e yaraşan
Aşkın bir kızgınlık.
Çağırmış bütün Tanrıları bir toplantıya
Gelmezlik edemedi çağrılanlar..
Pırıl pırıl yandığında gök yüzü
Bir yol vardır ışıl ışıl parlayan
"Saman yolu" derler adına
İşte bu yoldan gider ölümsüzler
Gök gürültülerine başbuğluk eden
Tanrının ulu konağına.
Ünlü Tanrılar oturur burada
Sağda solda iki kanatlı kapıları
Süresiz açık tutulan avlularda.
Başka yerler verilmiş ikinci diziden
Olanlara.
Bu pırıl pırıl konağın giriş yerinde
Dizilmiş yüce Tanrıların koltukları.
Gerekeydi gönül uyarınca konuşmak
Çekinmezdim oraya ulu gök sarayı demekten..
Oturmuş bu mermer konakta yüceler
İçlerinde en yüksekte Jupiter
Kalkmış ayağa dayanmış fildişi deyneğine
Sarsmış üç-dört kez alnına dökülen
Korkular salan saçlarını
Titretmiş karaları, denizi, yıldızları birden.
Açmış ağzını yummuş gözünü
Bu yolla dökmüş ortaya bütün hıncını:
Yok yok, üzülmemiştim bu denli
Şu yüz yılan ayaklıların
Evrenin yönetimini ellerine almak,
Kocaman kollarıyla onu kıskıvrak bağlamak
Yolunda uğaştığı günlerde bile.
Korkunçtu saldırıcılar korkunç
Gene de tek bir soydu savaşı yapan,
Tek bir erekti ardınca koşulan.

Oysa bugün ne yapıp yapmalıyım
Nereus'un çepeçevre kuşattığı yer yüzünde oturan
Kişi soyunu kaldırmalıyım ortadan.
Andolsun yerin altından akan
Toprağın derinliğinde duran
Styx kırlarını sulayan ırmaklar üzerine
İlkin yapmışım bütün elinden geleni
Onulmaz bir yaradır bu
Bulaşmasın diye sağlam yerlere
Koparıp atılması gerekiyor artık kılıçla.
Buyruğumun altındadır yarı-Tanrılar;
Adını kırlara veren Nympha'lar, Faun'lar,
Satyr'ler, yüksek dağların Sivan'ları.
Artık görmüyoruz onlarda
Gök yüzünde oturmağa değer bir yön,
Yaşanacak bir duruma sokalım öyleyse
Onlara verdiğimiz yeryüzünü, bırakalım.
İnanır mısınız ey yüce Tanrılar
Onların korkusuz yaşayacağına inanır mısınız
Ben buyruğumda yıldırım,
Elimde yüce başbuğluk varken
Lycaon'un bilinen korkunç tuzağına düşmüşken?
Gürlemiş bütün Tanrılar
Doğrulamışlar yürekten bu yolla
Görsün karşılığını, demişler, suçlular..
Uğursuz bir el boğmak isteyince
Caesar'ın kanında Romanın adını
Tir tir titremiş bütün kişi soyu,
Sarsılmış korkudan yer yüzü baştan başa,
Bu umulmadık yıkım karşısında..
Daha az tatlı değildi senin için
Romalıların sana tapışı ey Augustus
Tanrıların Jupiter'e tapmasından.
Yatıştırmış elle, sesle gürültüleri,
Sus pus olmuş tümü birden
Söyledikten sonra bunları o..

OVİDİUS'tan Çeviren:
İsmet Z. Eyuboğlu

sultan abdülaziz'in desenleri

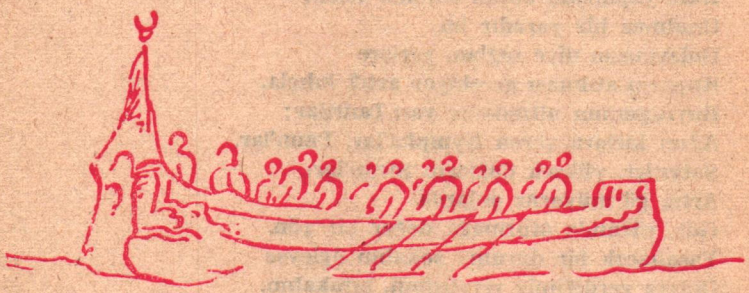

Abdülaziz'in padişahlığı tarihimizin karanlık yanlarından biridir. Zamanında Batı'ya çevrik türlü evrimler yapılmış, ilk olarak Batı'yı kendi gözüyle görmeğe gitmiş; bilim, sanat ve teknik adamlarına önem vermiş, kendini halka sevdirmiş, demir yollarına, su yollarına gönül vermiş, en akıllı vezirleri işbaşına getirmiş ve hayatı trajik bir ölümle bitmiş olan bu padişahın adı nedense deliye çıkmış ve hakkını arıyan da pek olmamıştır.

1909'da Polonya'da yayınlanmış ve Abidin Dino'nun Seine kıyısı sahaflarında bulup bize ulaştırdığı LAMUS adlı bir dergide Abdülaziz'in kişiliği ve sanatçı yanı üstüne çıkmış bir yazıyı türlü bakımlardan ilginç bulduk. Polonezce'den Fransızcaya, Fransızcadan da Türkçeye çevirilen bu yazıyı, dört tanesi İstanbul Ansiklopedisi'inde çıkmış olan resimleriyle birlikte sunuyoruz.

YENİ UFUKLAR

Japon ressamlar birliğinin başkan yardımcısı Okakuru Kakuzo pek yeni değilse de, önemli ve açık seçik bir fikir ileri sürüyor, diyor ki kişiyi yansıtmıyan sanatın bir değeri yoktur. Doğru söylüyor, ustalık kendi başına yetmez, yaratıcı kişilik ustalığa eklenmedikçe sanat olmaz, ustalıksa eninde sonunda bir tekniktir, tekniğe de çalışarak ulaşılabilir. Bunun içindir ki bir çok ressamımız var, ama aralarında pek azı sanatçı. «Artista si nasce, non si diventa», insan sanatçı doğar, sanatçı yetişmez.

Ressam diyemiyeceğimiz böyle bir sanatçı da Osmanlıların otuz ikinci padişahı, II. Mahmudun oğlu, Sultan Abdülaziz'dir. Onun bir album dolusu desenlerini görmek fırsatını «Lamus» yayınlarına borçluyum; bu eskizlere baktıkça hayran oldum; çünkü bir çırpıda çizilmiş bu küçük desenler bir Osmanlı padişahının elinden çıkmış olmak bakımından merak uyandırmakla kalmıyor, hayranlığı da hak ediyor.

Bunları çizen Abdülaziz resim yapmasını hiç öğrenmemişti. 1830'da doğmuş, haremin kapalı ve geri çevresinde büyümüş, zamanın saray âdetlerine göre bir Müslümana ve Osmanlı tahtının vârisine yakışacak bir eğitimle yetişmişti. 1861'de kardeşi Abdülmecit'ten kendisine kalan tahta çıkıncı Abdülaziz devlet dümenini idare etmek için elinden geleni yaptı, işe yararlı birçok yeniliklerle başladı. Bir tek karı ile yetinmeye karar verdi, maaşını da 75 milyon kuruştan 12 milyon kuruşa indirtti.

Damarlarında ünlü savaşçıların kanı akan asker mizaçlı bu padişah orduyla candan uğraştı. Orduyu büyütmek, kuv-

vetlendirmek ve gevşemeye yüz tutmuş düzenini yeniden kurmakla kalmadı, yeni üniformalar ve modern savaşın gereklerine daha uygun silâhlar getirdi. Parlak av şenlikleri, büyük ordusunun katıldığı şatafatlı, çok pahalıya mal olan ve en cüretli bütçeleri bile sarsacak büyük manevralar tertiplerdi. Güzele ve «şarkvârî» lükse olan eğilimlerini gerçekleştirmek için İstanbul'u büyük yapılarla süslüyor, sarayının parlaklığını daha da artırmağa çalışıyor; bir zamanlar dünyada bu kadar önemli ve korkunç bir rol oynamış olan atalarının, eski Türk imparatorluğunun debdebesini canlandırmayı tasarlıyordu. Padişahın haremindeki güzel çerkez cariyelerinin sayısı gün geçtikçe artmaktaydı.

Ne var ki bu güçlü ve akıllı padişah saray erkânının sonu gelmiyen çeşitli ve başa çıkamadığı intrikalarından büyük bir öfke duymaktaydı; eşsiz bir güç, tam bir egemenlik elde etmeyi kurarken, kalleşce düzenler ağının gitgide daraldığını duyuyor, çare bulamadığı bu durumâ karşı öfkesi gün geçtikçe artıyor, büyük bir yanlızlık içinde çırpınıp duruyordu. Öyle ki 1862 yılının sonlarına doğru şiddetli öfke krizleriyle beliren sinir buhranları geçirmeye başladı.

Abdülaziz Osmanlı âdet ve geleneklerine uymıyarak 1867'de Paris dünya sergisine gitmiş, Londrayı gezmiş, Koblenzte Prusya hükümdarıyla buluşmuş ve bir süre Viyana'da kalmıştı. Batı Avrupada yaptığı bu yolculuk sonunda yıkılmakta olan devletini kalkındıracak, kuvvetlendirecek reformları var gücüyle düşünmeğe, tasarlamağa koyulmuştu. Ne yazık ki düşündüklerini nasıl gerçekleştireceğini pek bil-

miyordu. Türkiyenin malî durumu gitgide kötüleşiyordu. 30 Mayıs 1876 günü Abdülaziz tahtından indirildi ve Çırağan sarayında hapsedildi. Birkaç gün sonra, 4 Haziran günü öldü. Sonradan, kimlikleri meydana çıkmıyan kimseler tarafından öldürüldüğü anlaşıldı.

Bu sayfalarda birkaç örneğini verdiğimiz desenler 1866 ile 1870 yılları arasında, yani Sultan Abdülaziz'in ilerde başına gelecek korkunç olayları daha sezmediği bir dönemde çizilmiştir. O sıraları Padişah Stanislas Poray Chlebowski adlı bir Polonyalı ressamla alış verişte bulunuyordu. Chlebowski 1835 de doğmuş, 1884'te Poznai yakınlarında ölmüş, savaş sahneleri ve doğu hayatını canlandıran çok usta bir ressamdı.

Padişah 1865'te Chlebowski'nin yağlı boya birkaç resmini görmüş ve öylesine beğenmişti ki onu saray ressamlağına atamış. Chlebowski'ye Dolmabahçe sarayında mükellef bir atelye hazırlatan Abdülaziz, Polonyalı ressama birçok önemli siparişler vermiş, hattâ Osmanlı törelerinin hepsini çiğniyerek ressama kendi portresini çizmesi için poz bile vermişti.

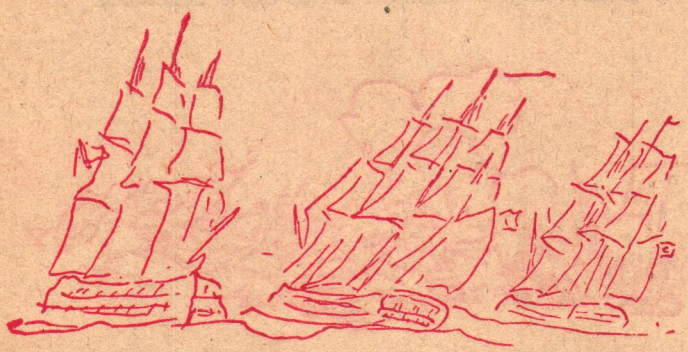

Boğaza bakan bu güzelim atelyede çalışan ressam kısa zamanda dört tarihî tablo yapmış. Padişah da bu tablolara öylesine önem vermiş ki onları taht odasına astırmış, ressamı zengin hediyeler ve üçüncü sınıf Mecidiye nişanıyla taltif etmişti.

Chlebowski ile Padişah arasındaki ilişkiler çok iyiydi. Ama Abdülaziz'i çileden çıkaran saray intrikaları ressamı da umutsuzluğa düşürmüş, ayrıca saray memurları parasını çaldıkları için, (Padişahın kendisine bağladığı yüksek maaşın ancak ufak bir kısmı eline geçiyordu) Chlebowski dayanamamış ve Sultandan ayrılmıştı. İstanbul'da başladığı ve Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'a girişini canlandıran koca bir tabloyu da Pariste bitirmişti. Chlebowski 1882' de bu tabloya çalışırken yüksek bir iskeleden düşmüş ve iki yıl sonra da bu düşmeyle ilgili bir hastalıktan ölmüştür.

Ama Sultan Abdülaziz'in yanında geçirdiği yıllar ona birçok önemli eser meydana getirmek fırsatını vermiş, öyle ki bu eserlerle adı Polonya sanat tarihinin şanlı sayfalarına geçmiştir. Bu tabloların bazıları Krakovi Millî Müzesi'nde, bazıları da sanatçının aile koleksyonunda bulunmaktadır.

Abdülaziz Chlebowski'nin saraydaki güzel atelyesine sık sık gelir ve ressamla sanat üzerine uzun tartışmalarda bulunurdu. Padişah plânlarını ve yeni kompozisyonlar -hele en çok ilgilendiği savaş tabloları için- düşüncelerini ressama açıklar ve Chlebowski'nin daha büyük komposizyonlar için çizmiş olduğu taslakları kendi eliyle düzeltirdi.

Bu yazının başlangıcında sözü geçen albumda Padişahın düzelttiği böyle bir desen vardır. Kalemle çizilmiş ve bir köşesinde Chlebowski'nin imzası bulunan bu desen zama açıklar ve Shlebowski'nin daha büyük komposizyonlar önünde resm-i geçitlerini canlandırmaktadır. Desende Padişahın kırmızı mürekkeple yaptığı bazı düzeltmeler de

görülür. Bu düzeltmeler gerçekten desenin yararınadır. Örneğin ay-yıldızlı Türk bayrağının ve at üstündeki bazı askerlerin daha yana alınması desenin uzaktan görünüşüne daha büyük bir hız vermektedir.

Chlebowski böylece doğrudan doğruya Sultanın etkisi altında çalışıyor ve yapacağı tablolar için taslaklarını onunla birlikte hazırlıyordu. Abdülaziz'in bir memuru da yazdığı bir mektupta buna tanıklık eder, der ki : «ressam Chlebows ki'nin atelyesi Padtşahın sarayındaydı, ressam Sultanın idaresi ve rehbulisi altında çalışıyordu» (mektubun sahibi Muzaffer, Padişah hazretlerinin yaveri, Lübnan umumi valisidir).

Padişahın kendi eliyle çizdiği desenler de bu atelyede bulunmuştur. Bu desenlerden 68 tanesi Sultan Abdülaziz'in kendi el yazısıyla yazdığı üç sayfalık türkçe notlarla birlikte elimize geçmiştir.

Türkçe el yazısının karekteriyle Sultanın çizdiği desenlerdeki cüretli ve kesin çizgiler arasındaki benzerlik hemen göze çarpar. Padişah bağdaş kurar, kâğıdı bir eline sarar ve öbür eliyle kırmızı mürekkebe batırdığı ucu sivrilmiş bir kamışla resim çizerdi. Kâğıdın filigranı joynsons İmproved Extra 1866'dir.

Padişahın çala kalem çabucak çizdiği bu taslaklarla güttüğü amaç, ressama düşüncelerini açıklamak ve istediği kompozisyonu ressamın kesinlikle yapabilmesi için örnek vermekti. Desenlerde teknik bir mükemmellik elde etmek gözetilmiyordu. Ne var ki, sanat diliyle gerçekleştirilmiş bu kısa stenogramları hangi milletten olursa olsun her ressam anlar.

Sultan Abdülaziz'in kullandığı araç sadece yalın hat ve çizgidir; kâğıt üzerine aktardığı ve birbirinden ayrı, ilişkisiz gibi görünen bu çizgiler aslında minnacik birer savaş sahnesi ve büyük kompozisyon taslaklarıdır. Bize Japon sanatını, hele hat ve çizgiden en çok faydalanan Hishikawa Moronobu'nun sanatını hatırlatır. Anılarımız her türlü resim ve desende hatlara en çok önem veren 18 nci yüzyıl yazarı Shuzan'a gider.

Erişilmesi çok güç ideal bir sanat, düşünceyi, sade, karmaşık olmayan açık seçik bir biçimle dile getirmektir. Kimseden resim dersi almamış, estetik kuralları öğrenmemiş olan Abdülaziz, yaratıcılığındaki içtenlikle bu ideale çok yakındır. Her zaman düşündüğü, iç hayatının özünde yaşıyan olaylardan gayrısını çizmezdi. Durgun ve görünüşte cansız çizgi ve hatlarla dolu-dizgin koşan atları ve palaları havada düşmana saldıran atlıları yelin şişirdiği gemi yelkenleri gibi, bu kadar canlı, bu kadar hareketli sahneler biçim verebilmek onun için büyük, gerçek bir zevkti.

Birkaç çizgi -çokluk bir tek çizgi- ile ve yalın hatlarla düşmanı kovalıyan bir savaşçıyı, hücuma geçmiş bir atlı alayını, Türk ordusunun kalelere saldırışını canlandırır, şurda burda dört nala koşan bir atın bacaklarına daha kesin çizgilerle biçim verir, ya da düşmanın kellesini uçurmak için kılıcını havaya kaldırmış bir eli ya da rüzgârda sallanan dar ve ince bir sancağı bir kaç çizgiyle belirtirdi.

Bu küçücük desenlerin şaşılacak bir güçle dile getirdikleri özdenlik ve içtenlik, çizgi kesinliği ve şaşmazlığı ve hele eşsiz hayat ve hareket ifadesi bir tek adamın belli bir an için yarattığı bu sanat parçalarının her zaman seyirci üzerinde derin bir etki bırakmasına yol açmaktadır.

Ömrünün sonunda bunca batsızlığa uğramış bir padişah olan Abdülaziz'in kırmızı kalemle çizilmiş bu küçük taslaklarının büyük önemi ve sanat değeri de burdadır.

Çeviren : A. Erhat

sadaka ile eğitim

Haydar Kazgan

Türkiye'nin kötü kaderi eğitimin, şu ana kadar insan tekinden çok devletin bir kaygusu olmasıdır. O kadar ki tekler bu kaygudan uzaklaştıkça devletin bu yoldaki kaygusu artmaktadır. Kaygusuz tekler «Ben ne kendimi, ne de benden olan çocuğumu eğitecek durumda değilim» diyerek devleti bu işi yapmağa çağıranlardır. Tekler böyle olunca toplum olarak da eğitim yolunda fedakârlık yapmak için devlet zoru gerekiyor. Yani devlet, kendine özgü zoru kullanarak tekleri eğitim hizmetlerinin finansmanına katılmaya zorluyor, yani vergi alarak eğitim kurumları kuruyor ve bunları işletiyor. Oysa ki dünyanın her çağında medeni denilen topluluklarda vergiler eğitimin finansman aracı olacak yerde teklerin özgür iradesi aynı işi görmüştür ve görmektedir. Başka bir deyimle teklerin iradesinde özgürlüğü çözüp atan vergi yerine özgürlüğün tam kendisi olan öz keseden istenerek harcama ile finanse edilen bir eğitim sistemine kavuşmadıkça geri kalmış bir topluluk olmada adam başına millî gelirin düşüklüğünü ileri sürmek ucuz bir bahane olmaktan öteye gidemiyecektir.

Türkiye'de bugün ilkokuldan operasına kadar bütün eğitim makinesinin finansman kaynağı teklerin özgürlüğünü tanımayan vergilerden ibaret hattâ bu eğitimin ana konusu olan yayın da «besleme» olduğu halde ihtiyaca yeter bulunmamaktadır.

Oysa ki Batı'nın kalkınmasında servet ve gelirlerin eğitim ve kültüre akımı teklerin özgürlüğü içinde olmuştur. Devletler, eğitimi sadece bir kamu düzeni kurmak amacıyla tertip ve kontrol etmişler, ama bu yolda hamleci ve sürükleyici asıl özel servetlerle gelirin gönüllü katkıları, teşebbüsleri olmuştur. Tâ Humanizma çağında kişisel servet ve gelirler altın yüklü vapurlar Doğu'ya bunları üzeri yazılı birkaç kâğıt, deri ve taş parçası ile değiştirmek istiyen

kaptanların yönetiminde durmadan gitmiş, gelmiştir. Daha sonra bir tek şiir mısraına bir servet ödenmiş, ve nihayet çağımızda halkı aydınlatan ve eğitenler liberal düzenlerde bile servet sahibi olmayanların gelir bölümüne yüksek bir payla katılmasına sebeb olacak şekilde bolluğa kavuşmuşlardır.

Biz ise artan nufusun eğitilmesi ve aydınlatılması için daha çok vergi almak yerine bir çeşit sadaka usulüne başvurmak istiyoruz. Vaktiyle bu toplumda Vakıflar, servet ve gelirlerin eğitim ve aydınlatma işinin akmasında büyük rol oynamıştır. Bu işde bile soysuzlaşma kişilerin özgürlüğüne el atıldığı zaman başlamıştır. Şöyle ki bir takım imtiyazların veya yolsuzlukların Tanrı ve kul önünde bağışlanması için toplumun böyle bir vakıf kurumuna hiç de niyeti olmayan kimselerin bu işe rıza göstermesi yönünde baskısı görülmüştür. Günâhların bağışlanması için verilen sadakalar ile beslenen bir eğitim cihazı da bu yüzden özgürlüğünü kaybetmiş, günâhkârı en kısa yoldan affettireceği sanılan ve eğitim ve aydınlatma niteliğini kaybetmiş skolastik bir din eğitiminden öteye gidememiştir. Biz bunları yapadururken aynı vakıflar çok yakın komşularımızda bile gerçek bilimin, eğitimin, aydınlatmanın para kaynağı en güvenilir kurumları haline gelmişti.

Millî gelrimize bir bakalım : Kişilerin eğitim ve aydınlanma için harcadıkları paralar devletin bu yolda yaptığı ve yukarda sözünü ettiğimiz gibi tekin özgürlüğünü bozan harcamalar da dahil nisbet olarak ürkütücü bir rakam olduğunu göreceğiz. Kaldı ki ileri memleketlerle karşılaştırınca bu orantıların kıyaslanmasında teknik olarak sonucun lehimizde olması bile birşey ifade etmiyecektir. Mutlak rakamların karşılaştırılması daha doğru sonuçlar verecektir. Bir memleketin, gelirlerinden eğitim ve aydınlatmaya ayırabildiği kısıma sıkı sıkıya bağlı bir kalkınma hızına erişilebileceği su götürmez. Bu itibarla kalkınma hızımızı ölçmeye kalkanların asıl sonucu verecek rakamın millî gelirden her yıl toplum olarak eğitim ve aydınlatmaya ayırabileceğimiz rakam olduğunu elbette ki bileceklerdir.

Acaba bizde tekler neden özgürlüğü içinde gelirinin veya bunun uzun süreli bir ifadesi olan servetinin daha yük-

sek bir oranını eğitime ve aydınlatmaya ayırmıyor? Buna tek bir cevap verilebilir: Yeter derecede eğitilmemiş ve aydınlatılmamış olduğundan. Ve böylece bir «fasit» daire içine giriyoruz. Öyle bir «fasit daire» ki ekonomik sistemin aksamasından yani âdil olmıyan gelir bölüşümü yüzünden bir takım kimselerin yüksek gelir ve servet sahibi olmaları, bu kimselerin aynı zamanda eğitilmemiş ve aydınlanmamış olanlar safında bulunması yüzünden eğitimin ve aydınlanmanın millî gelir ve servetler içindeki göreceli payının düşmesine kümülâtif olarak sebebiyet verecek şekilde.

Ama mesele sadece millî gelir ve servetlerdeki payın göreceli olarak düşmesinde de değil. Bir de düşünüş meselesi var ki fasit daireyi katılaştırmakta daha etkili oluyor: Eğitilmemiş ve aydınlanmamış kişilerin tüketim tablosunu belirliyen düşünüş. Devlet madem ki çocuklarımızın okutulmasını istiyor, öyleyse gelsin okutsun, diyerek milyonları aşan servet ve gelirlerini adetâ eğitim ve aydınlatmadan kaçıran bir düşünüş. Bugünkü vergi sistemimizde genelliğe gidilmediği için bu kişilerden birçokları hiçbir vergi vermedikleri halde kendi çocuklarının devlet tarafından eğitilmesini ve aydınlatılmasını istemek cüretine kadar varan bu düşünüş memleketimizde devletin adı geçen görevini zayıflattığı gibi sosyal adaletin bozulmasında baş rolü oynamaktadır.

Bundan iki yıl kadar önce Güney illerine yaptığımız bir gezide Gelir vergisi alınmıyan çiftçilerin karşımıza çıkıp hiç çekinmeden, daha doğrusu bilgisizliklerinden cesaret alarak, illerinde üniversite açılmasını istemişlerdir. Oysa ki illerinde yatılı bir lise bile olmadığını ve bunu kurmak için de bu kişiler tarafından ucu keselerine dokunan bir teşebbüs yapılmadığını öğrendik. Bu kişiler aslında demek istiyorlardı ki devlet bu âdil olmıyan vergi sistemi ile yani sabit gelirli vatandaş kütlesinin refahını azaltmaya götüren vergilerle, hiç vergi vermiyen bizlerin çocuklarını büyük illere göndermek masrafından kurtarmak için ilimizde üniversite açarak eğitsin, aydınlatsın. Daha kurnazları, tabiatile, üniversitenin o ilin gelirini arttırıcı etkisini yani ilin kalkınmasına çok yardım edeceğini açıklayarak meseleyi başka bir yöne çevirmek istiyorlardı. Oysa ki bu

kalkınma en fazla kendilerine yarayacaktı. Başka bir deyişle, yalnız çocuklarını daha az masrafla üniversitede okutmak gibi bir ek fayda elde etmekle kalmıyacak, kalkınan ilde teşekkül edecek gelirden en büyük payı yine de kendileri alacaklardı. Bir ara bulunduğumuz bir Amerikan üniversitesi bir vakıf kurumu idi. Bu, Amerika'nın en pahalı üniversitesi idi. Yani burada okumak için bir öğrenci binlerce dolar harç ödemekteydi. Buna rağmen üniversitenin yatırım giderlerini ve günlük giderlerini tamamen vakıflar karşılıyordu. Öğrencilerden alınan ücretler günlük giderlerin sadece % 7 sini karşılamaktaydı. Servet ve gelirler üniversiteye sadaka olarak değil, geniş bir irade özgürlüğü içinde akıyordu. Hattâ kişiler arasında bu akışda bir yarışma bile vardı. Herkes listenin başına geçmek istiyordu. Kendilerine durumu açıkladık. Bundan sonra ilk söylediğimiz söz üniversiteden önce mevcut lisenin pansiyonunu islâh etmek ve hiç olmazsa kasaba ve köylerden gelen yoksul ama çalışkan çocukların ücretsiz olarak bu pansiyonlarda kalmasını temin etmek üzere keselerinin ağzını bu hayır uğruna, açmak oldu. Verdikleri cevaplardan anlaşılıyordu ki üniversite isteğinden vazgeçmişlerdi... Vergi vermemelerinin bir günâh olduğunu ve bunu bağışlattırmak için ilk yapacakları işin bu pansiyonlu liseyi finanse etmek olacağını söylemek bundan sonra neye yarardı ?

Bugünlerde ise artan nüfusu eğitmek ve aydınlatmanın sorumluluğundan yakasını sıyıramayan devlet adamları iyi niyetlerini her ne bahasına olursa olsun kullanmak isterken nasıl bir yol tutmaları gerektiğini ararken bu defa sadaka sistemi karşılarına çıktı. Vergilerden ümit kesince yani zengin çiftçileri vergilendirmek, vergi sistemini rantları emecek daha âdil bir hale getirmekten ümit kesilince sistemin adaletsizliği bahasına da olsa, eğitim ve aydınlatma uğrunda ek fonlar sağlamak için bir çeşit sadaka sistemi kurulabileceğini düşünmek çıkar bir yol gibi gösterilmek isteniyor. Bu sistem devlet harçlarını arttırma usulüdür. Bugünkü harç sistemimiz bu harcı ödeyenlerin ürettikleri faydalara ve rantlara göre ayarlanmış bulunmadığına göre yapılan artırmalar küçük olacağı için bir çeşit sadaka olacaktır. Dev-

lette görülecek bir işi olan en yoksul kişi bile 15 kuruşluk harç pulundan ayrı olarak beş kuruşluk eğitim pulunu satın alırken belki de hiçbir fedakârlık yapmış olmıyacaktır, tıpkı bir dilenciye verilen 5 kuruşluk sadaka gibi. Aba aslında yapılması gereken iş bu olmamalıdır. Bir takım kimseler bugünkü harç sistemimizin düzensizliği dolayısile devletin kendilerine yaptığı hizmetin maliyetinin çok altında bir harç ödemektedirler. Başka bir deyişle devlet kendileri için özel bir fayda sağladığı halde bu faydanın devlete olan maliyeti ile faydayı görenden alınan harç arasında bir ilişki kurulamamıştır. Birçok kimse bu yolla hakketmediği şekilde mükâfatlandırılmış olmaktadır. İşte, olsa olsa eğitim ve aydınlatma zammını bu kişilerin ödedikleri harçlara zam şeklinde yapmak gerektir. Memleketimizde bir takım kimseler hiç vergi ödemedikleri, bir takım kimseler ise devleti kendilerine sağladığı özel faydanın karşılığını eksik ödedikleri için sosyal adaletin çiğnemesine yol açmaktadırlar. Bu sebepten eğitim ve aydınlatma için ek-fonlar ararken bu kişileri hedef tutmak sistemin adaletini sağlamak bakımından zorunludur. Yoksa ileri sürülen sistem eğitimin sadaka ile finanse edilmesi gibi ne kendi tarihimizin ne de dünya tarihinin hiçbir zaman bizi affetmiyeceği bir sistem olmaktan öteye gidemiyecektir. Eğitim, öğretim ve aydınlatmanın finansmanı yani, insanlığın en kutsal yanını besleyip büyütmek için eğitilmemiş, aydınlanmamış kimselerin fikir ve yorumlarından faydalanmaya kalkmak da bizlere verilecek iyi bir not olmayacaktır elbette.

YEDİTEPE
Onbeş Günlük Fikir ve Sanat dergisi
Sahibi : Hüsamettin Bozok
(Kuruluşu : 1 Nisan 1950)
Fiyatı 100 kuruş, yıllık abonesi 2400, altı aylığı 1200 kuruştur. Yabancı memleketlere fiyatı iki mislidir.
Öğretmen ve öğrencilere bu fiyatlar 20 ve 10 liradır.
İstiyenlere parasız örnek sayı yollanır :
P. K. 77, İstanbul

YENU : 38

otağ günlüğü

İlhan Berk

1 Ocak — Bugün yeni bir defter aldım, yeni şiirlere başlıyacağım. Ne zamandır tarih kitapları okuyorum. Tarih'de büyük bir şiir buluyorum. Özellikle, ilk çağ tarihlerinde yalın bir güzellik var. Beni çeken belki de bu. Bu, yine, s o y u t şiir isteğimden gelebilir. Yalnız soyut bir dili amaçlamak, şiiri soyut yapmıya götürmüyor. Düşünüyorum da, Paul Valéry'nin **Deniz Mezarlığı** şiirini bir yana bırakırsak, h a y a t ı y l a ilgili, ya da günümüzü konu olarak alan şiirleri yok; yaşadığımız dünyanın dışından seçiyor konularını. Daha çok da mitologya'ya yaslanıyor. Mallarmé'nin şiirleri de öyle. Sonra Edgar Poe. Bir **düş evreni** ilgilendirir onu. Kendi kurduğu bir evren. Tarihe yaslanışımı soyut şiirin bir sonucu diye düşünüyorum.

2 Ocak — 5 Balad yazmayı düşünüyorum. Bunu ne zamandır düşünüyorum. **Hirodes**'in çağını bu kapsar gibi geliyor bana. Daniel-Rops nasıl güzel anlatıyor. Hep Hiristiyanlık üstüne çoğu kitapları. **Salome** büyüdü gözümde. Aslında, ne Hirodes, ne de Salome'yi düşünüyorum belki de, o çağın yıkılmışlığını seviyorum. Yıkılmış herşeyi seviyorum. Bir ezikliği var yıkılmışlığın, şiir için büyük bir konu. Poe, güzel bir kadının ölümüleyin şiir için güzel bir konu olamaz, diyor. Belki. Benim için yıkılmış ülkelerin, düşmüş kıralların hayatı değin hiç birşey güzel olamaz.

«O zaman Hirodes için olan rivayeti işitti, ve hizmetçilerine dedi: Bu vaftizci Yahya'dır. O ülkelerden kıyam etti; bundan dolayı bu kudretler kendisine işlemektedir. Çünkü Hirodes, Yahya'yı tutmuştur, ve kardeşi Filipus'un karısı Hirodas'dan ötürü onu bağlayıp zindana atmıştı. Çünkü Yahya, Hirodes'e: O kadını almak senin için câiz değildir diyordu.»

«Fakat Hirodes'in doğum günü gelince, Hirodas'ın kızı ortada oynadı, ve Hirodes'in hoşuna gitti. Bunun üzerine

Hirodes, her ne isterse ona vadetti. Ve kızı anası tarafından kışkırtılmış olarak ona dedi : Bana vaftizci Yahya'nın başını ver. İmdi kıral kederlendi, fakat antları ve kendisiyle beraber oturanlar yüzünden verilsin dedi.»

Kutsal Betik'in dili ne güzel ! Bu kitabı dili için hep onun için okuyorum.

5 Ocak — **The Age of Surrealism**'i okuyorum. **Mallarmé** bölümü, özelikle **Herodiade** şiiri üstüne olan yorumu sevdim. Mallarmé, Salome'ye apayrı bir kişilik vermiş.

O femme, un baiser me tuerait
si la beauté n'était la mort...

15 Ocak — Salome üstüne yazmak istediğim şiire başladım.

Sen ey dar yalnızlık, ezik eskil ayna !

köğünü seviyorum. Soyut dili yakaladım sanıyorum. Salome'nin yalnızlığı, kısırlığı, ezikliği ilgilendiriyor beni. Vaftizci Yahya için de bir şiir düşünüyorum, bilmem yazabilecek miyim ?

22 Ocak — Mallarmé'nin **Cantique de Saint Jean** şiirini deftere çektim. Çok kapalı bir şiir. P. Castex - P. Surer'in yorumları da şiiri ışığa çıkarmıyor, daha kötüsü, büsbütün soğuttu şiirden beni. Şiir üstüne yorumlar hep bu etkiyi uyandırmıştır bende. Ama yine de yorumları arar, okurum.

29 Ocak — Salome şiiri bitiyor, sokağa çıkıp okumak istiyorum. Bir şiiri sokağa çıkıp kendi kendime okumadıkça, onun bitmiş ya da iyi olup olmadığını anlıyamıyorum. Bir şiirin bitmediğini de böyle anlıyorum.

3 Şubat — Doğan Türker'den bir mektup aldım. Ne yaptığımı soruyor. Beş Balad üstünde çalıştığımı yazdım. Bir de yazmak istediğim Balad'lardan kimilerinin konuşma dilini gerektirdiğini, konuşma diline karşı olduğum halde, bu şiirlerde bunu deneyeceğimi yazdım. Soyutluğu konuda sürdürmiye çalışacağım, dedim.

Eliot yapıyor daha çok bunu. Daha çok, konuyu atarak ya da kapayarak demek daha doğru.

7 Şubat — Eliot defterimi açtım, The Waste Land'i, Ebiri'nin çevirisiyle karşılaştırarak okuyorum. Büyük bir şiir **Çorak Ülke. Death by Water**'da şiir bütün bütün büyüyor, bir duyarlığa varıyor :

Gentile or Jew

O you who turn the wheel and look to windward
Consider Phlebas, who was once hansome and tall as you.

Duruk toplumları özlüyorum. En çok ta Mezapotamya beni çekiyor. Sonra da Mısır. Çoğu da, II. Ramses, Kırallar Vadisi. Tarih kitaplarımı açıyorum.

25 Şubat — Zor olan şiiri yazmak değil de, yaşamaktır sanıyorum. Ben bir şiirin bir gün, iki gün içinde bitiveregeğini pek anlamam. Beş günde, on günde de bitmez. Aslında, bir şiir bu dediğim süre içinde bitebilir. Bu da şiiri yaşamıya, bir ona bağlıdır. Şiiri yaşamaksa, öyle pek gün işi değildir, ayları, yılları göze almaktır. Şiiri yaşamaktan da iki şey, daha doğrusu iki çeşit yaşama anlıyorum: Gerçek, soyut yaşama. Gerçek yaşama dediğim ozanın şiirini yaşadığı alana, çevreye çevirmesi, onu yansıtmayı amaçlamasıdır. Ayrıca bunu yalın olarak vermesi. Özellikle de, bu. Gerçek yaşamayı soyut alanda da vermek olagandır çünkü. **René Char** bunu yapıyor örneğin. Beni bu hiç ilgilendirmedi diyemem. Gerçeği, soyut alanda veren şiirler yazdım. Ama beni bir zamandır ilgilendiren bunun hemen hemen tersi bir yoldur. Yaşadığımız olaylara bakamaz oldum. Çevreden ayırarak kurduğum bir yaşama ilgilendiriyor beni. Çağıma zamanları karıştırarak bir bakmam vardır, onu seviyorum. Soyut dediğim yaşama bu. Bu yalnızlığımdan, umutsuzluğumdan gelebilir. Bireysel bir düzeyi büyütmek te denebilir buna. Bu zaman, bir başka yöntemle g e r ç e k konum oluyor. Benim yaşamamın daha çok böyle bir yaşama olduğunu sanıyorum. Bir şiiri bitiremeyişimi de hep buna bağlıyorum. Heyecana yer vermiyorum çünkü. Eski çağlarla rahatça bir oynayışım var. Bunun nedenleri üstünde durmak istemiyorum. Ama bir gün geldi çevrem beni ilgilendirmez oldu. Bu zaman da umutsuzluğum, daha çok ta sıkıntım, benim bir gerçeğim olarak büyüdü. Buraya, şiiri asıl yaşamak zordur sözüne, yazmak istediğim ikinci Balad'ı bir türlü bitiremeyişimden geldim. Soyut şiir yazmanın büyük bir zorluğu var, ama işlemekteki rahatlığı da büyük.

28 Şubat — Yıldan yıla yalnızlığımın, sıkıntımın arttığını görüyorum. Apollinaire'in Salomé şiirini deftere çektim.

7 Mart — **Moğolların Gizli Tarihi**'ni okuyorum. Antik bir dili var, bu da beni eni konu ilgilendiriyor. Öyle satırlar var ki köğük gibi. Eliot'un hakkı var : Düzyazından çok etkileniliyor.

Göç'leri düşünüyorum, daha çok da Asya göçlerini. Bu, belki de :

O zaman bir yaprak, o zaman atları bıraktık, o zaman ilk gökyüzünden sıkıldım.

köğü beni oralara götürdüğü için böyle. Böyle bir şeyi daha önce düşündüğümü hatırlamıyorum yoksa.

28 Mart — İskender'in **Anabasis**'ini sevdim. Şiiri unuttum. Oysa bana ne âlemin kitaplarından. Balad'ları uzaktan bir konuyu işleyerek, böylece de, ayrı ayrılığı sağlıyarak yazmak istiyordum. Şimdi bir konuya doğru gidiyorlar. Başta düşündüğüm konuyla da ilgileri kalmadığı gibi. Kendimi şiirin ya da yaşamanın götürdüğü yere bırakıyorum.

Dururum artık aşka, herhalde oraya.

5 Mayıs — Sabahları günün hiçbir saatına değişmem. Adakale sokağında yine tıs yok. Kahvemi pişirdim. Mısır resimlerine bakıyorum. Bir şiir yazacağım zaman, şiirin konusuyla ilgili resimlere bakmaya bayılırım. Defterime Salome'nin üç desenini çizdim. Odanın duvarları ne zamandır eski çağ resimleriyle dolu. Kıral Katavus'un Hitit Müzesinde bir kabartmasını görmüştüm, şimdi Balad'larda o da büyüyor. Belki, Balad'lardan başka, bir öndeyişle, bir de sondeyiş yazarım. Böyle birşey istiyor şiirin bütünü.

21 Mayıs — İşten sonra eskidenberi bulvara çıkarım, biraz dolaşır eve dönerim. Ne zamandır, bunu daha da istiyorum. Bir gerilimi var bulvarın, belki de onu seviyorum. Her akşam gerilimin içine girip çıkıyorum, sıkıntımı, daha çok ta bunaltımı bu büyütüyor. Eve bu sıkıntım artmış döndüm yine. Evle iş yerim arasında bir çizgim vardır, onun dışına pek çıkmam. Radyoyu açayım dedim, demeç hep demeç.

23 Mayıs — Bulvardan dönüyorum. Bulvarın gerilimi her akşam daha bir artıyor. Atlı polisler dolaşıyor. Bir resim sergisini gezdim. Bu gece, elimde kokan bir balad var,

onu bitiriverecekmişim gibi geliyor bana. Kimi zaman böyle oluyor. Seyfettin Başçıllar'ın bir göğü var, onu hatırladım:

Aşk, o hayvan yarası.

25 Mayıs — Her akşam bulvardayım, Piknik'te bir bira içeyim dedim, bütün bulvar içeri doldu. Gaz bombasından kaçıyorlar. Arka sokaklardan eve döndüm. Kitabın adını buldum : **Otağ.** Sözlükte son harf kumuşak ğ değil, ama ben öyle yazacağım.

27 Mayıs — Tüfek sesleriyle uyandım. Edibe'nin yüzüne baktım, bembeyazdı, korktum. Sabahın ilk saatları. Silâh sesleri daha bir hızlandı. Radyoyu açtım. Sokakağa fırlıyorum. Büyük sevinç. Yalnızlığım dağıldı.

29 Mayıs — Bir daha anladım, şiir yalnızlık istiyor, bir onu istiyor, başka hiçbir şey. Balad'ları kendi kendime okumak için sokağa, kimselerin geçmediği sokaklara çıkıyorum.

Otağ defterimi karıştırıyorum :

Benim doğduğum yerlerde her akşam üzeri deniz hatırlanır / Bizim hayvanlarımız onların iklimine dayanamazdı / Sizi niçin mi hatırladım dersiniz / Bir çağdaş yahudi göğü kapardı / İsli dostluk / Timur yolculuk ederken iki takım otağ kullanırdı / Peronsuz gökyüzü olmaz / S'est un peau fauve que mon royaume (Valéry) / Ölüm gökleri. Bu sırada İskender Gordıon'a vardı / Oluru ya senin bir ellerin, aştım. / **Sizinle burada** / Şehrin surunu yapmıya başladılar / Sonra Hubahaya'da kışı geçirdik / Bir görfez ölümü büyütür / Onu üç yaşındaki tayı besler gibi büyütmüştüm / Sizin yaşadığınız bir sabah ben hatırlanırım / Kendi hanıma karşı el kaldırmış bulunuyordum / yıkıldı geceme düşüveren ağzın / ucu selvi ağacından yapılmış ok / senin gökyüzünden sıkıldım / II faut couper le commencement et la fin de tout ce qu'on écrit. Pas d'introduction. Pas de finale **(Mallarmé)** / senin parçalanmış ulusunu / denizlerin gelir / ben beyazım işte o kadar uzak / yatağım boş kaldı / II. Ramses gibi bir gök vardı / Yahudaya karşı çıkalım / zenci cariyeler / Ey Davut evi / Mademki bu ulus sessizce akan Ur suyunu hor gördü / dağsı han / Tuğ / Ey uluslar uğultu

edin, ve kırılın / az davarlı ulus bir sürüsü vardı / İşte sıkıntıyla karanlık / bir gök süvarisi / rüzgârın saçları / Firavunun inciri / Je te salue, ô mort, libératuer céleste (Lamartine) ucu yâr zülfünde yâr gerek bana (Karacaoğlan) / sularımız deri tulumlardaydı / yağmurun kanatları / uzat gel geceme ağzını / Timur beldeler yıkıp onları kendi zevkine göre kurdu / Kervanlar onun yaptığı yoldan geçtiler / geceleri içinde neft yanan / Asya böyle değildir / ıssız dağlarını şenlendirdi / ve dul kadının dâvası onların önüne gelmiyor / Ey gökler, dinleyin / Sâdık şehir nasıl fahişe oldu / Azak denizi kıyısında, eski limanda / Kenan memleketi esir edilmişti/

ur

Tanrı öldü (Nietzsche) / dağların ardındaki han / Timur mızrağını istedi / Ey kadınlar / çünkü saray ıssız kalacak / ve senin vakitlerinden / o zaman kıral evi üzerinde olan / **şimdilik öfkeli denizin dövdüğü sayısız çakıllar topluyorum. This is death land (Eliot) /**

Eyes I dare not meet in dreams
In deth's dream kingdom !

Sakalı sallanırdı bir Mısır rüzgârında / akınlara giderdik /

Not that final meeting
In the twilight kingdom

15 Haziran — Artık yalnızlığı eskittim gibi geliyor bana. Yalnızlık, bir onu saçıyorum. Balad'lardan yayılan bu. Yalnızlığı böylesine yaşamadım hiç. İntiharı da. Ne zamandır intihar benim bir gerçeğim olmıya doğru gidiyor. Nedenleri kimseyi ilgilendirmez. Beni bile. Bildiğim de, bunun benim bir yönüm olarak büyüdüğünü gördüğümdür. Oluveren birşey değil intihar, büyüyen, büyük birşey. Yalnızlığın bir başka alanı intihar. İki kez kendimi bıraktım. Sıkılıyorum, belki de hepsi bu. Ben sıkıldığımı biliyorum. Sıkıntımsa çok bireysel, çevremle ilgili değil, bir çevre yok benim için. Sıkıntımı daha da büyütmek istiyorum hergün, bu ülkenin bir sıkıntısı yapmak istiyorum. Olur mu, bilmem. Benim görevi-

min bu sıkıntıyı büyütmek olduğuna inanıyorum her gün. Şiirlerime şimdilik bir yalnızlığımı koydum. İntihar belki de hiç girmiyecek.

20 Haziran — Balad'lara bitmiş gözüyle kabalir miyim? **Ara balad'ın** dili daha bir soyut oldu.

Bunu, önceden istemiştim. Ölümü soyut bir dil daha etkili kılabiliyor. Bir beyazlık ölüm.

Sessiz, yavaş, ağır bir şey.

22 Haziran — The Brtish Council'den mektup aldım.

Belki İngiltereye gideceğim. Şatoları görmek istiyorum.

20 Temmuz — Londra'dayım kaç gündür. Sıkıntı. Sıkıntı. Sıkıntı.

25 Temmuz — Stratford - upon - avon'dayım. Sıkıntı.

27 Temmuz — Tekrar Londra. Sıkıntı. Sıkıntı.

28 Temmuz — Müzeler, müzeler. Sıkıntı. Erkenden otele dönüyorum.

29 Temmuz — Londra.

— Siz mi ? Bir Munich yağmur

30 Temmuz — Coventry. Anmalsız bir kent. Bir kilisesi var, korkunç güzel. Coventry'lilerin hiçbiri görmemiş.

20 **Ağustos** — Cocteau'nun Antigone'nunu çeviriyorum. Kimseyi görmek istemiyorum.

25 Ağustos — **Balad'ları**, İngiltere'de, Feyyaz Kayacan'ın verdiği kâğıtlara makinayla yazdım.

27 Ağustos — Bütün Balad'ları teype aldım, teypten dinliyorum. Boyuna da değiştiriyorum.

28 Ağustos — **Otağ** defterini sarı bir kâğıtla kapladım Öbür defterlerin yanına koyuyorum. Koymadan, karıştırmadan edemiyorum :

Khor memleketi Mısır dullarının haline getirmişti / ayrı ayrı beş küçük prenslik kurmuştuk / artık hiçbir barbar baş kaldıramaz / çıplak hacılar / İbranilerin çöllerde avare dolaştıkları zamanlarda / Toprağı yağlı bir tepede sevgilimin bir bağı vardı / Davut'un uzun yaşamasından İbraniler sıkıldı / durup bıyık burarlar / **Olmak** / rüzgârın atları / okçuların, sapancıların ileri atılmasını istedim. O dur bir yerlerde

olmak / **Varmış** / Bu keltliler iri yarı adamlardır / Kırk kadar ciritciatlıyla yola çıktık / Ey Mağrip Sultanı / çadırını dürdü ve gitti / eski zaman kuşları / Ey hanım ! / Keçe çadırda oturanlar / Ey sen, silâh evi / anlaşılan şiir, şiir değildir / **Henüz Side'de gurubu seyretmedik** /

Sıkıldım. Nereye gitmeli ?

10 Haziran — / Eski çağ sözcüklerini bir deftere geçiriyorum :

Dışsur, içsur, sağrı, yele, kuzey kapısı, firavun, asya, Khor, Kenanlılar, delta, papirüs, tuğ, tura, çıra, kudüm, bey, han, bucak, yazıt, davul, tef, santur, zurna, çenk, zencefil, taflan, tarçın, ada çayı, şalvar, boru, ferace, bindallı, bezirgan, yahudi, ulak.

GENEL
SİGORTA

BİLÛMUM SİGORTALAR

Sıhhat, sürat ve suhulet ile yapılır.

Yeni Postahane karşısı kendi binasında — İSTANBUL

Tel. : 22 48 87 Telgraf : Gensigorta

eğitimde amerikanlaşma ve amerikan eğitimi

M. Başaran

Büyük sanatçı Molière «Burjuva Jantiom» adlı yapıtında soylu kişilere özenen, onlara benzeme uğrunda her şeyi göze alan sosyal tipi canlandırmakta, bu davranışı tüm gülünçlüğü ile ortaya koymaktadır. Toplumların yaşayışında da böyle bir dönem olacak ki, bizde 1950 lerden sonra başlıyan «Amerikan Hayranlığı» Molière ustanın, ustalığını gölgeliyecek derecelere varmaktadır.

Yazınımızda, bu durumu işliyen yapıtlar da görünmüştür : Yirmi beş kuruşa Amerika (N. Tirali), Harputta Bir Amerikalı (C. Fehmi) ve Aziz Nesin'in bazı hikâyeleri ilk akla gelenlerdir. Şüphesiz daha da yazılacaktır. Hastalık tüm ateşiyle sürüp gidiyor çünkü.

Bir yolunu bulup Amerikaya «tetkike» gitmek, ihtisas yapmağa gitmek; Amerikan eşyası kullanmak, evini Amerikalılara kiralamak, Amerikalılarla «ahbaplık» etmek, kızını bir Amerikalıyla evlendirmek v.b. Nicelerinin «ülküsü» olmuş bu ülkü uğruna hayli Jantiom'luk edilmiştir. Doğrusu büyük dostumuz da bu «Ülkü» nün çekiciliğini ateşini artırmak için elinden geleni yapmıyor denemez. Türlü yardım «fonları» oldukça etkili ve hesaplı bir şekilde kullanılmaktadır.

Mevki sahibi bir zat şöyle diyordu geçen gün : «Ben onu bunu bilmem... Sittin sene namusunla hizmet edip en yüksek mevkilere çıksan, emekliliğinde başını sokacak bir ev bile edinemezsin bu memlekette. Napıp yapmalı gözünü açıp bir Amerika gezisi yapmalı insan. Bir iki yıllık bir Amerika apartıman demek kardeşim... Üstelik itibarın artıyor, bütün kapılar açık oluyor sana dönüşünde

Resmî ağızlar da gerek konuşmaları, gerek icraatlariyle bu alanda geri kalmama çabasında... Görülmemiş kalkınma devrinin büyükleri her alandaki şaşılası gelişmelerimize bakıp bakıp : «Küçük Amerika olma yolundayız» demiyorlar mıydı ?

İnsanlığın, «Birleşmiş Milletler» ülküsünü gerçekleştir-

meğe çalıştığı çağda geri kalmış bir ulusun Jefferson'un, Lincoln'in, Roosevelt'in Amerikasiyle kurduğu bağın güçlenmesi sevinilecek bir olaydı şüphesiz... Ama dünya milletleri ailesine bir «Uyruk» değil de bir «üye» olarak katılmamız gerektiğini düşünenlerimizin anlıyamadığı şeyler vardı ortada... Padişahların başka uluslara tanıdıkları «özel haklar» yüzünden çektiklerimiz aklımıza geliyor da yurdumuzda suç işliyen yabancı uyrukluların bizim mahkemelerimizde yargılanmamasına ne diyeceğimizi bilemiyorduk. Bazı av tüfeklerinin çocuklarımızda denenmesi hoşa gidecek bir şey değildi. Plânsız programsız bir yönetimin yarattığı sıkıntılar toplumumuzu bus bus bunaltırken 27 Mayıstan pek az önceye değin «Büyük dost» un temsilcisinin o günlerin başıyla dolaşması garibimize gidiyordu... Amerikaya gidecekler için açılan kurslarda çok iyi başarı tutturanlar yerine, düşük başarılı, zayıf kişilerin tercih edilmesi şaşkınlığımızı artırıyordu...

Bunun içindir ki Devrim hükümetinin Amerikayla yapılmış anlaşmaları «hükümranlık» açısından inceletmesi yüreklerimizi ferahlatmıştı. Ama A. İ. D. nin Türkiye Eğitim bölümü başkanı Wiltiam Wirinikle'in 23 Mart 1962 de Milli Eğitim Bakanına verdiği memorandum «anlaşılmazlar dizisi» nin üstüne tüy dikti.

Şu maddelere bakın :

«1 — Öğretmen yetiştiren yüksek okullar, Amerikan sistemine göre «mütekâmil ve ileri bir eğitim sistemine» sokulmalıdır.

2 — Bu okullarda Amerikan metotları uygulanmalıdır.

3 — Amerikalı müşavirler önemli işlerin başında bulunmalıdır !

4 — Amerikada eğitim gören Türk Eğitimcileri, projelerde gösterilen yerlere Amerikalı müşavirlerin tavsiyelerine göre tayin edilmelidir !

5 — Yardım alınarak yapılan bina ve tesisler Amerikalıların tavsiyelerine göre yapılmalıdır.»

Öyle sanıyoruz ki, bu maddeler en iyi niyetli «Amerikan hayran» larını bile ürpertecek, uzun uzun düşündürecektir. Yardımı kesme tehdidiyle verilen memorandumun «Türkiye Cumhuriyetinin hükümranlık haklarını ihlâl ediciliği or-

tada, sorumluların ilgiliye gereken yanıtı vereceğini umuyoruz. Biz işin eğitsel yanı üstünde duracağız.

Daha önce Batı Almanya eğitim sistemini «Amerikanlaştırma» işinde çalışan, sonra da yurdumuzda ayni işte görevlendirildiği bildirilen Bay William Wirinikle ile, Amerikan eğitim sistemine körükörüne hayranlık besliyenlere bazı gerçekleri hatırlatacağız.

1 — Bir toplumu, başka bir toplumun kendi koşullarına göre geliştirdiği «eğitim sistemini» kabule zorlamak, bilime, demokratik anlayışa, insan haklarına aykırıdır. Yukarıdaki memorandumun edası ister istemez. André Siegfried'in Amerika hakkındaki şu yargısını hatırlatmaktadır: «Onlarda toprak fütuhatı diye bir duyu yoktur. Herkes gibi onlar da «aldıkları» zaman bunu toprak ele geçirip sınırları genişleterek değil malî, endüstriyel, ticarî bir nufuz kurarak yaparlar» (Milletlerin karakterleri Sf. 168).

2 — Kesin ve doğmatik bir ifadeyle öne sürülen «Amerikan eğitim sistemi yeterince «mütekâmil ve ileri» değildir. Ayni yaşayış düzeyinde bulunmıyan, sosyal ve tarihî gelişimi başka koşullar altında olan toplumlarda uygulanmağa kalkışılması «eğitbilimi» hiçe saymak olur. Bu bakımdan da memorandum bize Amerikanın eğitim anlayışının tipik örneğini vermektedir. «Eğitimi bir kültür edinme işi değil de bir reçeteler, usuller topluluğu sayar. Eğitimi pişmiş kotarılmış, bilgiyi kutulara yerleştirilmiş, hattâ kabilse komprime haline sokulmuş olarak isler; hap gibi yutuluverecek, hemen kullanılabilecek, hiçbir çabaya ihtiyaç göstermiyen kolay kavramları arzular...» Amerikalı... (Milletlerin karakterleri A. Siegfried Sf. 190). Bu eğitim anlayışı da kupkuru «standard» tipler yetiştirir doğal olarak. Yine A. Siegfried'in şu yargısı bu noktada tam anlamına kavuşur «Anayasa kurucusu ataların ideolojisiyle Ford fabrikasının montaj zinciri arasında bir boşluk vardır». Birçok Amerikalı eğitken uzay yarışmasında geri kalınmış olmaktan «Eğitim sistemini» sorumlu tutmaktadır. Bu yüzden on iki Amerikalı eğitkene Sovyet eğitim ve öğretim usulleri yerinde inceletilmiştir. «Lunik» in aya indiği günlerde yayımlanan ve heyet başkanının adıyla anılan Derthick Raporu William Wrinikle ve onun gibi düşünenleri sarsacak durum-

dadır. Özetin özeti olarak Derthick raporu «Amerika eğitime, millî gelirin % 5 inden azını ayırdığı halde bunun Rusyada % 15 olduğunu», Öğrenme ihtirasına kapılmış bir ülke ile karşılaşıldığını, öğretmenliğin itibarlı, aranan bir meslek haline getirilmiş olduğunu, «Çok yüksek ve ileri seviyede bir öğretim ve eğitim uygulaması yapıldığını, öğretime katılanların büyük bir toplam teşkil ettiğini» saptıyor ve şöyle bitiyor «Devlet, Bilimler Akademisinin sağlam kafalar yetiştirme konusundaki çalışmalarını, bugüne değin bildiğimiz ölçüler dışında desteklemektedir (Pazar Postası).

Şimdi bir de William Wirinikle'in bizi kabule zorladığı bir çoklarımızın körükörüne hayranı kesildiği «mütekâmil ve ileri!!!» Eğitim sistemi hakkında Chicago Üniversitesi eski Rektörü M. Hatchins'in «Look» dergisinde çıkan yazısına bakalım : (M. Hatchins halen Ford Foundation kültür işleriyle görevlilerin belli başlılarındandır).

«Bugün Birleşik Amerikanın birçok yerinde eğitim imkânsızlaşmıştır. Çünkü, serbest araştırma ve tartışma imkânı kalmamıştır...» «Millî Eğitim Kurulu Birleşik Amerikanın bütün bölgelerindeki en azından **522 okul sistemini** (!!!) incelemiş, bugün Amerikalı öğretmenin tartışma konusu olabilecek meselelere karşı kayıtsız kaldığını» saptamıştır.

«Amerikanın birçok yerlerinde okul yöneticileri UNESCO dan söz açamamaktadır. Tabii bu durumda olanlar Birleşmiş Milletlerden de söz açamıyacak demektir.

«Öğretmenler sorguya çekilme işkencesi yanında bir de geçim sıkıntısıyla karşı karşıyadır. 72 000 öğretmene daha ihtiyaç olduğu halde her yıl 60 000 öğretmen meslekten kaçmaktadır.»

Ve nihayet yazar şöyle haykırmaktadır :

«Eğer bu memlekette sahiden eğitim istiyorsak öğretmenlere geçimlerini sağlıyacak bir maaş vermeliyiz, toplum içindeki önemlerini belirten bir mevki, onlara ödev ve mesleklerinin gerektirdiği özgürlüğü sağlamalıyız.

«Hiçbir memlekette bugün bizimki kadar eğitime ihtiyaç yoktur» (Yeni Ufuklar, Mayıs 1957 sayı 44 (60) Sf. 932).

Bir örnek daha verelim :

«İlmin Kaleleri» adlı kitabında James B. Conant çekingen bir dille nufusun artışı karşısında yetersizleşen «eğitim sistemini» düzeltici çareler öne sürdükten sonra sözlerini şöyle bağlıyor :

«Birçok bölgelerde devletçe desteklenen okulların feci durumları o derece bilinen birşeydir ki, burada bu noktanın önem ve müstaceliyeti hususunda bir şey ilâve etmeyi lüzumsuz buluyoruz. Okullarımızın anî gelişmesinin doğurduğu ihtiyaçları karşılıyabilmek maksadiyle ilk ve ortaokullarımız için öğretmen alıp yetiştirme problemi daha değişik ve cazip bir yönden ele alınmalıdır.»

İşte «mükemmel ve ileri» Amerikan eğitim sisteminin durumu bu. İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin yürürlükte bulunduğu bir çağda Amerikan okullarının zencilere karşı sürdürdükleri yüzkızartıcı tutum da ayrı konu...

3 — Bay William Wrinikle ve onun gibi düşünenlere bir de şunu hatırlatmak gerek :

Eğitbilimciler, çağımızda üç büyük eğitkenin yetiştiğini kabul ediyor: Amerikada John Dewey, Avrupada Kerschensteiner, Asyadan Tonguç.

Tonguç, Wrinikle'in «Eğitim sistemini» Amerikanlaştırmağa çalıştığı ülkedendir. Geliştirdiği sistem : «Geri kalmış ülkelerin özgürlük içinde kalkınmalarını sağlamada kaldıraç» olma değerinde görüldüğü için UNESCO ca bu durumda bulunan ülkelere öğütlenmiştir. Bilimsel görüş sahibi Amerikalı uzmanlar da bu görüşe katılmaktadır.

Örneğin John Dewey Köy Enstitüleri için: «Hayalindeki okulların Türkiyede kurulduğunu», M. K. Wofford «Türkiyenin Köy Enstitüleri ve Halkevleri» ile eğitim alanında Amerikadan ilerde bulunduğunu, Halk eğitimi uzmanı Watson Dicherman «Köy Enstitülerinin eşsiz bir buluş olduğunu, Türk eğitim sisteminin bu yolda geliştirilmesini yazmış ve söylemişlerdir...

Bu durumda gerçek dostlara ve temsilcilerine düşen geri akımlarla işbirliği etmek yerine ulusun geliştirdiği millî mütekâmil ve ileri eğitim sisteminin geniş çapta uygulanmasına yardımcı olmak değil midir ?

Hikâye :

k e n t

Orhan Duru

Muslukta sular akmıyordu ve hava korkunç sıcaktı. Sürahinin içine büyük bir parça buz koydum ve suyun soğutmasını bekledim. Odanın penceresinden bir saz görünüyordu. Saz'ın çevresi duvarla çevrilmiş, duvar üzerinde sıralı direkler arasına çadır bezi gerilmişti. Sokakta gezenler içerde ne olup bittiğini göremezlerdi. Ancak dışarı taşan kadın ve çümbüş seslerini duyabilirlerdi. Odam yüksekte olduğu için sahneyi, sahneye dizilmiş kadınları, kadınların arkasında saz çalan çingene yüzlü erkekleri, sahnenin yakınında üzeri rakı şişeleri ve mezelerle kaplı ağa masalarını görebiliyordum.

Bakır, «Şimdi herkes ağa oldu.» diyordu. «Ağa'dan geçilmiyor. Eskiden ağalar parmakla sayılırdı buralarda.» Bakır hastaydı. Ciğerlerinden birinde bir apse vardı. Kısık kısık öksürüyordu. Yüzü sapsarıydı. İlk önce, adını duyduğum zaman şaşırmıştım. Böyle ad olur mu diye.

Otelin ancak birinci katına su çıkıyordu. Su dökünüp serinlemek için birinci kata inmeliydim. Sular kente romalılardan kalma su yolları ile geliyor, almanlardan kalma güçsüz bir pompa ile basılıyordu. Mermerden yapılmış roma künkleri artık dolmuştu. İçi kat kat kireç, tortu bağlamıştı. Uzaklardan, içi dolmuş bu künkler yardımıyla gelen su, gittikçe büyüyen kente yetmiyordu. Gerçi kentin yakınlarında üreyen, kesme şekere benzeyen taşları üst üste koyarak yapılan bu damı düz, küçük pencereli yoksul evlerde oturanların pek musluk suyuna ihtiyaçları yoktu. İçme suyu için bir iki çeşme onlara yetiyordu. Hem yüz numaraları yoktu evlerin. Herkes işini açık havada beceriyordu. Bu yüzden, dasdaracık, bu acaip gecekondu mahallelerinin sokaklarında pislik ve sidik kokusu, evlerden fışkıran ter ve insan kokusuna karışıyordu.

Kent, sanki ortası olgunlaşmış ve patlamış, kıyılarında kokuşma ve yaşama savaşının sürüp gittiği bir çıbana benziyordu.

Bakır, bir ağanın yanında çalışıyordu. Ağa bir yere misafirliğe gidince, kapının eşiğinde oturuyor ve ağasına bakıyordu. Ağa ona yıllık bulgur ve buğdayını veriyordu. Bakır, bunların bir bölüğünü satıp başka şeyler alıyordu. Buğdayı öğütüyordu. Kışı, bu bulgur ve unla geçiriyordu. Karısı, bulgurla içli köfteler yapıyordu. Ama kıymanın fazla olmamasına özeniyordu. Et pahalıydı.

Otel'in birinci katına indim. Bir kovaya su doldurdum. Yüznumaraya girip başımdan aşağı devirdim. Su yeteri kadar soğuk değildi. Beni canlandıracak yerde, içimde fazla tatlı yemişim gibi bir baygınlık duydum.

Kent'in en iyi oteli buydu. Odama koştum. Buz erimiş, sürahinin dibinde pamuk parçalarına benzer tortular bırakmıştı. İki - üç bardak içtim. Kaçak naylon gömleğimi sırtıma geçirdim.

Lokanta'da doktorun karşısına oturdum. Sevindi. Doktorun genelevde bir sevgilisi vardı. Kentteki bütün memurlar bu yüzden onunla konuşmuyorlardı. «Koskoca doktor, genelevden bir kadınla... Ayıp.» diyorlardı. Ama ben aldırmıyordum böyle şeylere. Yanına oturunca bir arkadaş buldum diye sevindi doktor. Sarı bıyıkları vardı ve ilk fırsatta buradan kaçmak istiyordu. Ama kaçmadan önce biraz parası olsun istiyordu. «Başkaları hastalara serum yapıp para alıyorlar. Ben yapamıyorum.» diye meslekdaşlarını çekiştiriyordu. Halk iğne yapmayan doktora inanmıyordu.

Doktor'dan Bakır'a bakmasını istedim. Yemekten sonra dışarı çıktım. Geceleyin gökyüzü bir başka türlü oluyordu. Hiçbir yere benzemiyordu. Gökyüzü yıldızlarla kaplıydı. Yıldızlar teker teker sayılabilecek gibi belirgindi.

Sazlardan, sigaradan bozulmuş kadın sesleri geliyordu. Ağalar saz kadınlarına likör ısmarlıyordu. Kadınlar ağalara ucu rujlu sigaralar gönderiyorlardı.

Bakır'ın ağası beni kendi köyüne çağırdı. Dört karısı vardı ağanın. En genci ile yatıyordu. Ötekiler mutfak işlerine bakıyordu.

Misafir odasında yer sofrasının kıyısındaki minderler üzerine bağdaş kurarak oturduk. Ağa beni yanına oturttu. Başka konuklar vardı. Rakılar açıldı. Kapının eşiğine baktım. Bakır yoktu. Çiğ köfteler, içli köfteler gelmeğe başladı. Baharlı otlar, nar suyundan yapılmış salatalar yer sofrasına dizilmişti. Bakır'ı sordum ağa'ya.

«Öldü.» dedi.

Dışarda davul zurna çalıyordu. Düğün vardı köyde. Kocaman bir kıl çadır gerilmişti meydana. Bağdaş kurmaktan ayaklarım uyuşmağa başladı. Yağ içinde yüzen et yemekleri geldi. Davul sesi zenci tam tamlarına benziyordu. Düğün vardı, şarkı söylüyordu araplar:

Ya hâyifin imnel meneyi
V'el mut mecelu nızir
Li'yun min şeddet hanayi
V'el Hed zihdah el kadir. (*)

Dışarı çıktım. Bunalıyordum. Köylüler bir yerde yanaşık düzen, garip bir oyun oynuyorlardı. Entarisini sürükleyerek dışarı çıkan ağa, onlara bir şeyler söylüyordu. Tabancasını çıkarıp havaya boşalttı. Araplar «Lu, lu, lu, lu, lu» diye bağrıştılar.

Bir tarlaya doğru gidip kustum.

Bunalmıştım. Bir çıkmazdaydım. Bakır ölmüştü. Doktor penisilin yerine serum yapıyordu. Bakır durmadan cansız cansız öksürüyordu. Doktor geneleve sevgilisini görmeğe gidiyordu. Kenar mahallelerde kürt karıları kilimler örüyordu. Saz'da ağalar likör ısmarlıyordu kadınlara. Tepsi içinde on şişe likörü sahneye götürüyordu garson. Gökyüzünde bir tek bulut yoktu. Durmadan terliyor, buzlu sular içiyordum.

Bir an önce kurtulmalıydım buradan. Öleceğimi seziyordum.

(*) Ölümden korkan adamın ölümü birden bire çıkagelir. Benim bir sevgilim vardır ki yanağı deniz gibi dalgalanır.

esrik kişiler

II

Özcan Yalım

İki boş kadeh yüzünde adamın. Gözdür bunlar. Boş değil, yeni boşalmış kadehler. Öyle ki, bir damla pas rengi içki artığını kendimi zorlasam göreceğim içlerinde. Belki de görüyorum.

Merhaba diyor boş kadehler. Merhaba. O çın-çın sesini yitirmiş, çamurlar içinde gömülü, paslı bir çanın uğuldayışıdır duyulan. Bu insanlar yok mu? Var elbet. Var ya, benim diyeceğim o değil. Bir küçük kız vardı, gülmeyin. Hayır, hayır gülmedim, her boş kadeh gözlü adamın akşamüstleri, işinden çıkınca yol değiştirmesinin nedeni bir küçük kız tanımış olması gerek. Evet, diye düşündü adam. Uzaklardan, tâ uzaklardan bir dizi küçük kız eğilip kırmızı dillerini çıkardılar bize. Sonra yüzlerinde umursamazlık, alayla arkalarını döndüler. Bütün adamların kadehleri boşaldı yavaşça. Uzun iplik-iplik duygular meyhanenin uyuşuk havasını bürüdü. Sesler sustu.

Boş kadeh gözlü adam ben Tanrıyım dedi birden yüksek sesle. Yuuh çektiler bir ağızdan bütün esrikler. Ben Tanrıyım, dedi adam, onu sevdim çünkü. Yuuh çektiler bir ağızdan yine. Ben Tanrıyım, dedi adam, o beni hiç sevmedi. Boş-boş baktı esrik adamlar, anlamakla anlamamanın o sırat köprüsünden ince çizgisinde. Ben Tanrıyım, dedi adam, onu öldürdüm. İçi boş kadehlerde sessizlik çın-çın öttü. Yuuh çekti adam taa içinden nelere... Sallana, sallana giden bir şapkanın altında yürüdü, gitti. Bir dizi küçük kız el salladılar arkasından. En düzlem bakışlısı çıktı ortaya, güldü de güldü. O beni öldürmedi, dedi, ben onu öldürdüm. Boş kadeh gözlerde belli-belirsiz bir anlam şöyle bir kımıldandı, sonra hemen siliniverdi.

Kalktım, arkasından koştum adamın. Anlatsana, dedim, küçük kız n'oldu? Hiç, dedi, bütün küçük kızlar gibi... Anladım dedim. Anlamıştım gerçekten. Aynaya baksam bir çift boşalmış kadeh görecektim yüzümde.

YENU : 42 — Radar Reklâm 149

YENİ YAYINLAR

- o ZONGULDAK HİKÂYELERİ : Mehmet Seyda, Yeditepe Yayınları, No. 115, İstanbul 1962, F. 250 kuruş.
- o AŞK ÜÇGENİ : (Hikâyeler) : Umran Nazif, Yeditepe Yayınları : 113, İstanbul 1962, F. 200 kuruş.
- o SONSUZ HAZİRAN (Şiirler) : Ahmet Köksal, Yeditepe Yayınları : 116, İstanbul 1962, F. 200 kuruş.
- o KREZÜS (Oyun 3 perde) : Aleksandros Maças. Çeviren Yorgi Horasanoğlu, Yeditepe Yayınları : 117, F. 300 kuruş.
- o MAU MAU (Şiirler) : Ercümet Behzad, Düşün Yayınları, İst. 1962, F. 3 lira.
- o VAPUR DÜDÜKLERİ (Ciné - Roman) : Ayhan Hünalp, Dost Yayınları; Ankara 1962, F. 3 lira.
- o RÜZGÂRLI SU (Şiirler) : Selâhattin Batu, Dost Yayınları, Ankara, 1962, F. 350 kuruş.
- o MATREYALİZM VE DEVRİM : Jean - Paul Sartre; Çeviren : Emin Eliçin, DÜŞÜN YAYINEVİ, İstanbul 1962, F. 6 lira.
- o GURBET KUŞLARI (Roman) : Orhan Kemal, Varlık Yayınları : 39, İstanbul 1962, F. 4 lira.
- o İ. FEUERBACH VE KLÂSİK ALMAN FELSEFESİNİN SONU : Friedrich Engels; Çeviren : Nizamettin Burhan, Sosyal Yayınları : 2, İstanbul 1962, F. 3 lira.
- o AKTÖRLÜK SANATI : Richard Boleslavsky; Çeviren : Suat Taşer, Meydan Sahnesi Yayınları : 1, Ankara 1962, F. 5 lira.
- o PUSUDA (Oyun 1 perde) : Cahit Atay, Ankara 1962, F. 1 lira.
- o AÇ HARMAN : Mehmet Başaran, İzlem Yayınları, İstanbul 1962. F. 200 kuruş.
- o MÜHÜR (Hikâyeler) : O. Zeki Özturnalı, İzmir 1962, F. 250 kuruş.
- o İTALYA MEKTUPLARI : Afet Muhteremoğlu Çırakman, İstanbul 1962, F. 2 lira.
- o GÖZLERİ MUTLU RENK (Şiirler) : Selim Kurnaz, İstanbul 1962, F. 150 kuruş.
- o BEYAZ DUVAR (Hikâyeler) : Mehmet Seyda, Kovan Kitabevi Yayınları, İzmir 1962, F. 250 kuruş.

BASIN İLÂN KURUMU

Gazeteler ve dergiler için her nev'i ilân ve reklâm kabul eder

İSTANBUL Genel Müdürlük: Türkocağı caddesi No. 1, kat 3 Telefon: 22 43 84 - 85

İSTANBUL Şube Müdürlüğü: Türkocağı caddesi No. 1, kat 3

ANKARA Şube Müdürlüğü : Ulus iş hanı «E» Bloku Kat 2 No. 41 Telefon: 10 58 17 - 10 57 87

İZMİR Şube Müdürlüğü : İkinci Kordon Mimar Kemâlettin Cad. Küçük Kardiçali Tan Telefon: 23911

TELGRAF: BASIN KURUMU

ADANA Şube Müdürlüğü : Abidinpaşa Cad. Remo İş hanı 46

BURSA Şube Müdürlüğü : İnönü Cad. Aysan Han No. 20. Telefon 2552

ESKİŞEHİR Şube Müdürlüğü: Porsuk İş hanı Kat 2 No. 1

KONYA Şube Müdürlüğü : İstanbul Cad. Yusufağa Sokak Terzioğlu Pasajı No. 1

ZONGULDAK Şube Müdürlüğü: Amele Birliği Pasajı No. 15/16 Telefon 2038

YENU : 40 — Basın 9926

Y. UFUKLAR

YENU : 41 — (Basın 9926)

BAŞ ve ADALE AĞRILARINA KARŞI OPON FAYDALIDIR

OPON baş, diş, adale, sinir, lumbago, ve romatizma ağrılarını dindirir!

OPON bayanların muayyen zamanlardaki sancılarında faydalıdır

Sağlık mevzuunda ailenin en yakın dostunun doktoru nuz olduğunu unutmayınız

OPON

günde 6 adete kadar alınabilir

YENU : 42 — Faal Ajansı 3859

Fiyatı : 125 Krş.